

SOSIONOMIN (AMK) VARHAISKASVATUSOSAAMINEN,
ERIKOISOSAAMISTARPEET NYT JA TULEVAISUUDES-
SA

Katja Oksanen

Opinnäytetyö, kevät 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + Lastentarhan-
opettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Oksanen, Katja. Sosionomin (AMK) varhaiskasvatuksen erikoisosaaminen, erikoisosaamistarpeet nyt ja tulevaisuudessa. Helsinki, kevät 2017, 103 s., 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK) + Lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa sosionomien (AMK ja YAMK) erikoisosaamisen tarpeita varhaiskasvatustyössä tutkimushetkellä ja kymmenen vuoden kuluttua tutkimushetkestä vuonna 2025. Opinnäytetyö liittyi ammattikorkeakoulujen sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan SOTELIKATyöryhmän erikoistumiskoulutushankkeeseen vuonna 2016.

Tutkimusotteeltaan opinnäytetyö on laadullinen. Tutkimusaineistoina olivat erikoistumiskoulutushankkeen sosiaalialan ammattikorkeakoulutetuille suunnattu, verkkoalustalle tehdyt kyselyt kesältä 2015 (N=115) ja Webropol-kyselyaineisto joulukuulta 2015 (N=331), joissa vastaajina olivat sosiaalialan ammattikorkeakoulutetut varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Vastauksia tarkasteltiin sisällönanalyysin avulla.

Tutkimusaineistojen perusteella sosionomien (AMK ja YAMK) varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen tarpeiksi nousi joitain samoja teemoja sekä tutkimushetkellä että tulevaisuudessa, vaikkakin osittain erilaisin painotuksin. Erityisesti tutkimusaineistoissa korostuivat erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemisen erikoisosaaminen, perhetyön erikoisosaaminen, mielenterveyden edistämisen erikoisosaaminen sekä monikulttuurisuuden erikoisosaaminen. Myös pedagogisten menetelmien erikoisosaaminen, tieto- ja viestintäteknologian erikoisosaaminen, johtamisen erikoisosaaminen sekä esiopetuspätevyys nousivat esiin tutkimusaineistoissa.

Asiasanat: erikoistumiskoulutustarpeet, erikoisosaaminen, varhaiskasvatus, sosionomi (AMK)

ABSTRACT

Oksanen, Katja. Special expertise of Bachelors and Masters of Social Services in early childhood education - needed special expertise now and in the future. Language: Finnish. Spring 2017, 103 p., 4 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this thesis was to research what kind of special expertise in early childhood education do Bachelors and Masters of Social Services need at the time of the surveys and ten years after that in 2025. The thesis was a part of a development project, which the universities of applied sciences in the field of social, health, physical education, beauty and cosmetics implemented in 2016 in purpose to develop their specialized training.

The thesis was a qualitative study based on two surveys. The first survey (N=115) was conducted in summer 2015 and it was targeted to Bachelors of social services studying in the special education project. The second survey was conducted in December 2015 as a Webropol-survey and it was targeted to professionals working in the field of early childhood education. The data was analyzed by using qualitative content analysis.

The results of the study indicates that Bachelors and Masters of social services, who have needs for special expertise and the required topics now and in the future, are somewhat same, but with different emphasis. Specifically the study indicates that there is need for special expertise of working with children with special needs, special expertise of family work, special expertise working with issues of mental health and special expertise working with multicultural issues. The studied data also revealed some indication of need for special expertise in pedagogic planning, special expertise in information technology, special expertise in leadership and also need to get qualifications to work in preschool education.

Keywords: special expertise needs, special expertise, early childhood education, bachelor of social services

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 VARHAISKASVATUSTYÖ.....	10
2.1 Varhaislapsuus	10
2.2 Varhaiskasvatus	11
2.3 Varhaiskasvatuksen lait ja ohjaavat asiakirjat	13
2.3.1 Varhaiskasvatustilaki	14
2.3.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	15
2.4 Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöt ja toiminnan suunnittelu	16
2.4.1 Varhaiskasvatuksen sisällöllinen toteutus	16
2.4.2 Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja taiteellinen kokeminen	18
2.5 Varhaiskasvatuksen laatu ja sen kehittäminen.....	20
2.5.1 Varhaiskasvatuksen laadunarviointi	20
3 SOSIONOMI (AMK) VARHAISKASVATUKSESSA	24
3.1 Sosionomin (AMK) kompetenssit	24
3.2 Sosionomin (YAMK) kompetenssit.....	26
3.3 Sosionomi (AMK) varhaiskasvatuksessa	27
3.4 Sosionomin (AMK) varhaiskasvatusosaaminen ja sen kehittäminen	30
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	34
4.1 Tutkimuksen toteutusympäristö ja tutkimustehtävä.....	34
4.2 Tutkimusaineisto.....	35
4.3 Tutkimuksen kohderyhmä	36
4.4 Tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineiston analyysimenetelmä.....	37
5 SOSIAALIALAN AMMATTIKORKEAKOULUTETTujen ERIKOISTUMISTARPEET VARHAISKASVATUKSESSA ENSIMMÄISEN KYSELYAINEISTON MUKAAN	40
5.1 Erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemisen erikoisosaaminen: lapsen kehityksen ja oppimisen tuki.....	40
5.2 Perhetyön erikoisosaaminen	42
5.3 Mielenterveyden edistämisen erikoisosaaminen.....	46

5.4 Monikulttuurisuuden erikoisosaaminen	48
5.5 Pedagogisten menetelmien erikoisosaaminen	50
5.6 Tieto- ja viestintäteknologian erikoisosaaminen	51
5.7 Johtamisen erikoisosaaminen	52
5.8 Esiopetuspätevyys.....	54
6 SOSIAALIALAN AMMATTIKORKEAKOULUTETTUJEN ERIKOISTUMISTARPEET NYT JA TULEVAISUUDESSA TOISEN KYSELYN MUKAAN	56
6.1 Nykyhetkessä tarvittava erikoisosaaminen.....	56
6.1.1 Erityisen tuen erikoisosaaminen	57
6.1.2 Perhetyön erikoisosaaminen	57
6.1.3 Pedagogisten menetelmien erikoisosaaminen	58
6.1.4 Monikulttuurisuuden kohtaamisen erikoisosaaminen	59
6.1.5 Johtamisen erikoisosaaminen	60
6.1.6 Esiopetuspätevyys	61
6.2 Tulevaisuudessa tarvittava erikoisosaaminen	61
6.2.1 Erityisen tuen erikoisosaaminen	62
6.2.2 Perhetyön erikoisosaaminen	63
6.2.3 Monikulttuurisuuden kohtaamisen erikoisosaaminen	63
6.2.4 Johtamisen erikoisosaaminen	64
6.2.5 Teknologia- ja viestintätaidot	64
6.2.6 Esiopetuspätevyys.....	65
7 YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA.....	66
8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	70
9 POHDINTA.....	72
LÄHTEET	76
Liite 1 SOTELIKA-alan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittaminen (hankesuunnitelma).....	86
Liite 2 Opinnäytetyön tutkimusaineistot	91

Liite 3 Sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen ERIKOISosaaminen ja ERIKOISTUMISKoulutukset (kyselylomake)	93
Liite 4 Tutkimusaineistojen luokitusrunko.....	101

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tarkastelen ammatillisen osaamisen kehittämistarpeita varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöni on tehty opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) rahoittamaan SOTELIKA-alan eli sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittamisen kehittämishankkeeseen. Valtakunnallisen sote-uudistuksen vuoksi on voimakas tarve kartoittaa henkilöstön osaamisen kehittämisen tarpeita. OKM:n lisäksi hanketta ovat tukenneet asiantuntijapanoksella sosiaali- ja terveysministeriö (STM) sekä sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. (Liite 1 ja 2.)

Varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen kartoittamishanke on yhteiskunnallisesti monella tapaa ajankohtainen. Laadukkaana varhaiskasvatuksen edellytyksenä on kasvatuksen jatkuva arviointi ja kehittäminen. Yksi merkittävä tekijä laadukkaassa varhaiskasvatuksessa on osaava ja koulutettu varhaiskasvatuksen henkilöstö. On tärkeä selvittää, mihin suuntaan varhaiskasvatuksen koulutusta kannattaa kehittää. Selvityksiin tarvitaan monipuolista tutkimusta ja moniammatillisten verkostojen yhteistyötä. Esimerkiksi korkeakoulujen arviointikeskus on toimittanut julkaisun varhaiskasvatuksen koulutuksen tilasta ja kehittämistarpeista Suomessa vuonna 2013 (Karila, Harju-Luukkainen, Juntunen, Kainulainen, Kaulio-Kuikka, Mattila, Rantala, Ropponen, Rouhiainen-Valo, Siren-Aura, Gorman, Mustonen, Smeds-Nylund 2013). Helmisen (2014, 27) tutkimuksessa kartoitettiin ammattikorkeakoulujen kouluttajien näkemyksiä sosiaalialan erikoistumiskoulutuksen tarpeista ja erikoistumiskoulutusten sisällöistä.

Varhaiskasvatuksen kehittämistarpeiden selvittämisessä on myös merkityksellistä saada tietoa varhaiskasvatuksen kentällä työtään tekevien varhaiskasvatuksen ammattilaisten näkemyksistä. Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen osaamista ja erikoistumistarpeita varhaiskasvatuksessa. Olen saanut valmiin aineiston, jonka keruuseen en ole voinut vaikuttaa. Analysoin kesällä 2015 ja syksyllä 2015 kerättyjä kyselyaineistoja, joissa esitettiin kysymyksiä varhaiskasvatuksen työalueella tarvittavasta erikoisosaamisesta tällä hetkellä ja tulevaisuudessa, vuonna 2025.

Varhaiskasvatuksen koulutus on sidoksissa yhteiskunnallis-kulttuuriseen kontekstiin. Aihealueen kokonaisvaltaisen ymmärtämisen vuoksi kyselyaineiston vastauksia varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen tarpeista on syytä tarkastella suhteessa varhaiskasvatusta koskevaan kirjallisuuteen ja tutkittuun tietoon. Myös yhteiskunnallisen keskustelun tarkastelu antaa perspektiiviä ja auttaa tulkitsemaan kyselyaineiston vastauksia oman aikakautensa peileinä. Näin on mahdollista tulkita kyselyaineiston tuloksia mielekkäällä tavalla osana varhaiskasvatuksessa käytävää keskustelua ja sen ympärille kietoutuneita teemoja ja ilmiöitä.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on esitetty paljon huolestuneita kannanottoja varhaiskasvatukseen kohdistuvista säästöistä ja leikkauksista ja niiden vaikutuksista lapsiin. 22.4.2009 kasvatustieteiden professori Hakkarainen kirjoitti: ”Toisaalta koulutuksen tuomaa luovuutta kehittävä kasvatuksellinen osaaminen on katoamassa päiväkodeista, koska pätevää henkilökuntaa ei ole riittävästi saatavilla. Kuntiin hajautettu päätöksenteko on johtanut siihen, että varhaiskasvatus on ensimmäinen kuntatalouden säästökohde eikä investointi.” (Hakkarainen 2009). Kolme nimettömänä pysyvää lastentarhanopettajaa kirjoittaa Helsingin Sanomien mielipidesivulla 22.12.2016: ”Päiväkodeissa on aikaa vain perusasioihin. Siellä ei ole mahdollista saavuttaa niitä tavoitteita, joita laadukkaalle päivähoidolle on asetettu.” (Helsingin Sanomat 2016.)

Terveystilastojen mukaan joka kolmas lapsi ei voi hyvin. Lasten erityisen tuen, lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon tarve on lisääntynyt. Syinä lasten pahoinvointiin on nähty liian vähäinen uni ja liiallinen yksinolo. Taustalla voidaan nähdä myös taloudelliset, sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset muutokset. (Määttä & Rantala 2010,19.) Yhdellä perheellä voi olla monenlaisia ongelmia, kuten mielenterveyteen, päihteisiin, parisuhteeseen tai lapsen kehitykseen liittyviä ongelmia (Koskinen 2014). Taloudellinen eriarvoisuus voi aiheuttaa syrjintää, ryhmästä ulos sulkemista ja kiusaamista (Boman 2014).

Yhteiskunnallisen keskustelun valossa lapsuus näyttää eriarvoistuvan. Yksi keino tasata lasten eriarvoisuutta on tarjota kaikille lapsille laadukasta varhaiskasvatusta, joka luo pohjan lapsen koko elämänkaarelle.

2 VARHAISKASVATUSTYÖ

"Tärkeintä ihmisen elämässä on sen ensimmäinen vuosi."

T. Toivio

2.1 Varhaislapsuus

Varhaisvuosien kehitysvaiheet heijastuvat varhaiskasvatuksen toteutukseen. Lapsen kehitystä arvioidessa huomioidaan biologinen kehitys ja ympäristön vaikutus ja niiden välinen vuorovaikutus kehityksen jatkumossa (Härkönen 2008, 22). Varhaislapsuus on ihmisen oppimiselle erityisen merkityksellinen ja ennen kouluikää tapahtuvat keskeisimmät kehitykselliset muutokset (Karila 2016, 11).

Vauvaikään kuuluvia tärkeimpiä kehitystehtäviä ovat kiintymyssuhteiden syntyminen sekä psykofysiologisten säätelymekanismien rakentuminen (Solantaus & Paavonen 2009, 125). Varhaislapsuuteen sijoittuu ensimmäinen herkkyysvaihe, joka tapahtuu biologisen kypsymisen ja oppimisvalmiuksien välisessä vuorovaikutuksessa. 1–4 ikävuoden välillä lapsen hermosto, lihaksisto, aistinelimet ja aivot kehittyvät tasolle, jolloin kehittyvät valmiudet kävelyyn, liikkumiseen, puhutun kielen omaksumiseen sekä minä-toimintojen harjoitteluun ja kehitykseen. (Toivio & Nordling 2013, 93.)

Varhaislapsuudessa, noin 2–3 ensimmäisen elinvuoden aikana, muutokset kehityksessä ovat nopeimmillaan. Psykkinen kehitys on kytköksissä fyysiseen kehitykseen ja hermojärjestelmien rakenteiden toimintojen muutoksiin. (Sirenius 2002, 15.)

Ensimmäisenä elinvuonna syntyneet kiintymyssuhteet läheisiin ihmisiin luovat perustan psyykkiselle kehitykselle. Vauvan ja kasvattajan välinen suhde on vuorovaikutusta, jossa vauvan temperamentti vaikuttaa siihen, millaista palautetta hän kasvattajaltaan saa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.) Jo varhaisessa vaiheessa lapset alkavat jäljitellä läheisiä ihmisiä. Toisen ikävuoden psyykkisen

kehityksen perustaan kuuluu muun muassa puheen oppiminen, joka luo uudenlaisen vuorovaikutuksellisen suhteen ympäristön kanssa. Kolmannen ikävuoden aikana lapsi alkaa käsittää itsensä itsenäiseksi olennoksi, josta seuraa ristiriitaisia tarpeita eli toisaalta aikuisten jäljitteleminen ja toisaalta uhmaaminen silloin, kun lapsen omat toiveet ovat ristiriidassa aikuisen kanssa. (Siren-Tiusanen 2002, 15.)

Neljän vuoden iässä aivojen kehitys näkyy erityisesti puheen ja kielen kehityksessä. 4–5-vuotiaalle lapselle eroaminen vanhemmista ja toisten huomioiminen on jo helpompaa. Lapsi nauttii leikkimisestä samanikäisten kanssa. Itsenäistymisestään huolimatta lapsi tarvitsee vanhempien rohkaisua aloitteellisuuteen sekä tukea sosiaaliseen kehitykseen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.)

6–8-vuotiaan lapsen hienomotoriikka ja ajattelu kehittyvät ja lapsi itsenäistyy koulun alkaessa entisestään. Tunne-elämä muuttuu ailahtelevammaksi ja lapsi tarvitsee vanhemmilta sääntöjä, rakkautta ja läheisyyttä. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.)

2.2 Varhaiskasvatus

"Mitä pienempi lapsi, sitä tärkeämpi hetki."

Tiina Kähärä

Suomalainen varhaiskasvatustyö on saanut alkunsa noin 100 vuotta sitten (Happo 2008, 99). Varhaiskasvatus on suomalaisen koulutusjärjestelmän osa, joka tukee kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnin, kasvun ja oppimisen tukemisesta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8). Varhaiskasvatus on valtakunnallisesti Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaamaa ja valvomaa. Varhaiskasvatuksessa on säilytetty sosiaalinen luonne. Sekä sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) että varhaiskasvatustalouksella (580/2015) vanhemmuuden tukeminen ja monialainen yhteistyö ovat keskeisesti esillä. (Marttila 2016, 56.)

Kaikilla alle kouluikäisellä lapsilla on oikeus saada varhaiskasvatusta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a.). Varhaiskasvatus on pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus, joka toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Kasvatukseen sisältyvät lapsen identiteetin kehityksen ja oppimisen tukeminen sekä perustarpeista huolehtiminen ja tunnepohjainen välittäminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21.)

Varhaiskasvatuspedagogiikkaan ovat vaikuttaneet erityisesti kehityspsykologian suuntaukset sekä lapsen kehitysvaiheisiin keskittyneet teoriat (Kronqvist 2011, 13). Nykyään oppimisteorioissa painotetaan sosiaalis-konstruktivistista näkökulmaa, jossa huomioidaan lapsen yksilöllisyys (Alijoki & Pihlaja 2011, 260). Lapsen hyvinvointia tuetaan kokonaisvaltaisesti, minäkuvaa, ajattelu- ja vuorovaikutustaitoja edistäen (Alijoki, Suhonen, Nislin, Kontu & Sajaniemi 2013, 25). Varhaiskasvatuksella on myös merkittävä rooli lapsen vertaissuhteiden tukemisessä. Lapsen oppimista edistää toimiminen vertaisryhmän kanssa, joka on samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa ja kognitiivisessa kehityksessä (Salmivalli 2008, 15).

Varhaiskasvatusta voi kuvailla yhteistyöprosessiksi, jossa osallisina ovat lapset, varhaiskasvatuksen henkilöstö ja vanhemmat. Vanhemmille tulee tarjota mahdollisuus osallistua yhteiseen lasta koskevaan päätöksentekoon. Laadukas varhaiskasvatus tapahtuu monitahoisena lasta ja perhettä palvelevana verkostoyhteistyönä, johon kuuluvat opetus-, sosiaali-, terveys-, kulttuuri- ja liikuntatoimi, yksityiset palveluntuottajat, seurakunnat, järjestöt, oppilaitokset ja sosiaalialan osaamiskeskukset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 53.)

Tulevaisuuden varhaiskasvatustyön kiinteänä osana on ohjaustyö. Tämä edellyttää vahvaa tietämystä palvelujärjestelmistä. Ohjausta tehdään perheiden kanssa dialogisessa kasvatusyhteistyössä, jossa dokumentoinnin keinoin varhaiskasvatustyötä tehdään kaikille osapuolille näkyväksi. Ohjaustyön voi nähdä luonteeltaan sosiaalisena. Tällöin ohjaus voi toimia eriarvoistumista vastaan, kun tuetaan niitä perheitä, joilla ei ole riittäviä kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia voimavaroja arjen hallinnassa. (Marttila 2016, 67.) Laadukkaan varhaiskas-

vatuksen keinoin on mahdollista ennaltaehkäistä häiriöiden kasaantumista riskiperheiden lapsilla (Suhonen, Sajaniemi, Alijoki, Houtilainen, Nislin & Kontu 2014, 186).

2.3 Varhaiskasvatuksen lait ja ohjaavat asiakirjat

"Lapsen oikeus on aikuisen velvollisuus."

J.P.Grant, UNICEFIN entinen pääsihteeri

Kasvatus- ja koulutusjärjestelmän osana varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen edistäminen. Lasten oikeuksia turvalliseen lapsuuteen on pyritty turvaamaan niin maailmanlaajuisesti kuin valtakunnallisesti.

YK:n Lapsen Oikeuksien Sopimuksen mukaan ihmiskunnan velvollisuutena on antaa lapselle paras mahdollinen lapsuus. Lapsen hyvinvoinnin tukemisella tarkoitetaan niin fyysistä kuin psyykkistä, iänmukaisen terveyden ja kasvun sekä kasvatuksen ja opetuksen tukemista turvallisessa kasvuympäristössä. (Lasten oikeuksien sopimus i.a.) YK:n ja Unescon toteuttaman Koulutus kaikille -ohjelman tavoitteena on tarjota koulutus kaikille lapsille (Koulutus kaikille -prosessi i.a.).

Myös suomalaisen koulutuspolitiikan periaate on, että jokaisella on yhtäläinen oikeus saada kykyjensä ja tarpeidensa mukaista opetusta, varallisuudesta, sukupuolesta, asuinpaikasta, iästä ja kielestä riippumatta (Karila 2016, 21). Varhaiskasvatuksen perustana on käsitys lapsuuden itseisarvosta, ihmisenä kasvamisen ja lapsen oikeuksien turvaaminen, yhdenvertaisuus, tasa-arvo, moninaisuus ja perheiden moninaisuuden kunnioittaminen sekä terveelliseen ja kestävään elämäntapaan ohjaaminen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19).

Suomessa varhaiskasvatuksen ohjaus tapahtuu sekä valtakunnallisella että kunnallisella tasolla. Valtakunnallisella tasolla varhaiskasvatuksesta on säädetty

lasten päivähoitoa ja esiopetusta koskevin lain ja asetuksin, varhaiskasvatuksen valtakunnallisin linjauksin, varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Kuntatason ohjaukseen kuuluvat kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset, kunnan ja yksikön varhaiskasvatussuunnitelma sekä lapsen ja esiopetuksen suunnitelma, joka laaditaan yhdessä vanhempien kanssa. Kunnissa varhaiskasvatusta hallinnoi pääosin kasvatus- ja sivistystoimi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

2.3.1 Varhaiskasvatustilanne

Varhaiskasvatustilanteen 1 § on säädetty lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen:

”Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka” (Laki lasten päivähoitolaista annetun lain muuttamisesta 580/2015, 1§).

Suomalaisen varhaiskasvatustilanteen tavoitteena on pitkään ollut tarjota universaaleja ja kaikille yhdenmukaisia palveluita.

Varhaiskasvatustilanteen 2 a §:

”Tässä laissa tarkoitetun varhaiskasvatustilanteen tavoitteena on:

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;*
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista;*
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;*
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatustilanne;*
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatustilanteen välillä;*
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;*

- 7) *tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;*
- 8) *kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;*
- 9) *varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;*
- 10) *toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.”*
(Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta 580/2015, 2 a §).

2.3.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatukseen perustuva Opetushallituksen valtakunnallinen määräys, jonka pohjalta laaditaan paikalliset lasten varhaiskasvatussuunnitelmat ja toteutetaan varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuksen järjestäjiä veloitetaan edistämään varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista valtakunnallisesti ja ohjaamaan varhaiskasvatuksen valtakunnallisia tavoitteita ja sisältöjä. Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus koostuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tarkastellaan yhteisessä arvioinnissa varhaiskasvatuksen järjestäjien ja huoltajien kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet muodostavat yhdessä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien kanssa kokonaisuuden, jonka tavoitteena on tukea lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa huomioidaan myös muut paikallisen tason suunnitelmat kuten varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat ja päätökset, esiopetuksen opetussuunnitelma, perusopetuksen opetussuunnitelma, mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma, lastensuojelulain

mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä kotoutumissuunnitelma. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 9.)

2.4 Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöt ja toiminnan suunnittelu

Suomalaisten lasten varhaiskasvatuksen toimintaympäristöinä toimivat päiväkodit, perhepäivähoito sekä erilaiset kerhotoiminnot. Suomessa lapsista suuri osa osallistuu päiväkotitoimintaan, joka toimii sille tarkoitettussa tilassa ja jonka toiminnasta vastaa ammatillinen henkilöstö. (Karila 2016, 13.) Vuonna 2012 tehtyjen tilastojen mukaan oli Suomessa päivähoidossa vuonna 2012 lähes 229 000 lasta. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan vuoteen 2025 asti 0–7-vuotiaiden määrä kasvaa. (Varsa 2014, 2.) Verrattuna muihin Pohjoismaihin Suomessa varhaiskasvatuspalveluihin osallistuu selkeästi vähemmän lapsia. (Eskelinen 2014, 48.)

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteuttamista tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti. Kaiken keskiössä on oppiva ja hyvinvoiva lapsi. Lapsen kasvuympäristö tulee kehittää lapsen tarpeiden pohjalta. Kasvatustoiminta nojaa lapsen oikeuksia kunnioittavaan arvoperustaan. Pedagoginen toiminta rakennetaan lapsiin vuorovaikutteisina ja aktiivisina toimijoina suhtautuvan oppimiskäsityksen pohjalta oppimisen alueet monipuolisesti huomioiden. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20, 36.) Turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö on edellytyksenä lapsen tasapainoiselle kehitykselle, joka tukee lapsen ikäkehitystä. Kasvuympäristön merkitys korostuu mitä nuoremasta lapsesta on kyse. (Siren-Tiusanen 2002, 15.)

2.4.1 Varhaiskasvatuksen sisällöllinen toteutus

Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten laaja-alaista osaamista, joka muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Vuorovaikutuksellisia taitoja harjoitetaan niin varhaiskasvatuksen aikuisten kuin vertaisryhmän kanssa. Pedagogisen toiminnan tavoitteena on tukea lasta

muodostamaan monipuolinen, eheä ja kokonaisvaltainen maailmankuva. Osaamisen osa-alueiksi on hahmoteltu ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 36.)

Oppisisällöt rakentuvat eettisestä, katsomuksellisesta, historiallis-yhteiskuntatieteellisestä, matemaattisesta, media-, ympäristö- ja teknologiakasvatuksesta sekä liikuntaan, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvistä kasvatuksen orientaatioista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43–46). Lisäksi varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen monilukutaitoa (kuvanluku-, media- ja peruslukutaito sekä numeerinen lukutaito) sekä tieto- ja viestintäteknologista osaamista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 22-23).

Lapsi oppii opettelemalla, kokeilemalla, toimimalla ja osallistumalla (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 31). Ympäristö vaikuttaa lapsen samastumisen kohteisiin ja siihen, miten lapsi jäsentää itseään ja olemistaan (Mäkinen 2011, 97). Varhaiskasvatus, jossa huomioidaan osaamisalueet mahdollisimman monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti, on erityisen merkityksellistä niiden lasten kohdalla, jotka tarvitsevat erityistä tukea ja huolenpitoa. Vuorovaikutuksessa aikuinen vaikuttaa lapseen, mutta myös lapsi vaikuttaa aikuiseen. (Alijoki ym. 2013, 25.)

Varhaiskasvatusta kehitetään vuorovaikutuksellisessa prosessissa lapsen kanssa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan lapsen oikeuksia tulla kuulluksi ja kannustetaan aktiiviseen osallisuuteen ja toimijuuteen omaan elämään vaikuttavissa asioissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 25.) Lasten oletetaan olevan aloitteellisia ja kertovan aikuisille omista tunteistaan ja asioistaan (Kettukangas & Härkönen 2016, 111). Lapsen kokemuksista ja ajatuksista on mahdollista saada tietoa erilaisin menetelmin ja havainnoin.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lapsen asemaa rakentamalla oppimisympäristö lapsen osallisuutta tukeväksi oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja arkisissa toiminnoissa. Lapsi tulkitsee ja vaikuttaa aktiivisesti omaan ympäris-

töönsä. (Heikka, Fonsen, Elo, Leinonen 2014, 3.) Osallisuuden taso vaikuttaa siihen, miten syvästi lapsen oppiminen mahdollistuu (Alijoki & Pihlaja 2011, 260).

Siihen, millaisin keinoin lapsen osallisuutta tuetaan, vaikuttaa lapsen kehitysvaihe. Lapsen osallisuus on tasa-arvoista vuorovaikutusta päiväkodin aikuisten ja lasten välillä. Osallistuminen ei vielä takaa lapselle kokemusta osallisuudesta. Kokemus osallisuudesta on henkilökohtainen positiivinen tunnetila, joka tukee lapsen kehitystä. Osallisuuteen kuuluu myös omatoimisuuden harjoittelu. Lasta tuetaan ymmärtämään valintojensa merkityksiä sekä tekojensa seurauksia. (Leinonen 2016, 18.) Vaikka lapsi on autonominen toimija, lapsi tarvitsee aikuisen huolenpitoa. Vastuun kantoa opetellaan aikuisen vastuullisessa ohjauksessa (Kettukangas & Härkönen 2016, 111).

2.4.2 Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja taiteellinen kokeminen

"Emme lopeta leikkimistä sen johdosta, että vanhemme - vanhemme, koska lopetamme leikkimisen." Herbert Spencer

Lapsen osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen kannustava toimintaympäristö rakennetaan lapsen mielenkiinnon ja tarpeiden pohjalta huomioiden lapsen luontaiset tavat toimia, jotka ovat leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 31).

Leikillä on suuri merkitys lapsen oppimiselle ja laadukkaan varhaiskasvatuksen tulee rakentaa monipuolinen ja leikkiin kannustava toimintaympäristö (Turja 2011, 47). Kasvatuksen asiantuntijat ovat huolestuneita siitä, että leikki-ikä on lyhentynyt, leikkikyky heikentynyt ja leikki yksipuolistunut median vaikutuksesta (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.).

Vaikka lapset eivät tietoisesti leiki oppiakseen, tapahtuu leikkiessä oppimista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 38). Leikki luo puitteet lapsen

emotionaaliseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Leikki kehittää muun muassa kielen oppimista, syy-seuraus ajattelua, luovuutta, assosiaatiokykyä ja ongelmanratkaisukykyä. Leikin avulla lapsi opettelee esineiden käsittelyä. Leikki voi lujittaa itseluottamusta. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.) Päiväkodin päivärytmiin tulee sisältyä myös vapaata oleskelua, joka luo edellytykset lapsen sisäisen maailman ja sillä hetkellä merkityksellisten taitojen harjoittamiseen (Kettukangas & Härkönen 2016, 111). Vygotskyn perinteessä ihmisten leikki on määritelty toiminnaksi, jota tehdään kuvitellussa tilanteessa (Helenius & Korhonen 2011, 72). Roolileikki vahvistaa symbolista ja abstraktia ajattelua. Sääntöjen seuraaminen vahvistaa lapsen itsesäätelyn kehittymistä. (Kronqvist 2011, 21.)

”Päivittäinen liikkuminen on lapsen hyvinvoinnin ja terveen kasvun perusta” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 46). Liikunnallinen elämäntapa on lapselle yhtä tärkeää kuin terveellinen ravinto ja riittävä uni (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016, 6). Uusimmissa tutkimustuloksissa on osoitettu monen lapsen liikkuvan kehityksensä ja terveytensä kannalta liian vähän (mm. LATE-tutkimus 2010). Liikunta tukee hermoverkoston kehittymistä. Tiheä hermoverkosto tukee lapsen oppimista ja toiminnan edellytyksiä. Varhaiskasvattajien tulee järjestää monipuolista liikuntakasvatusta sekä luoda liikuntaan kannustava toimintaympäristö. (Pönkkö & Sääkslahti 2011, 136.)

Kasvattajien tulee luoda lapsen luontaiselle ihmettelylle ja tutkimiselle innostava ilmapiiri ja varhaiskasvatusympäristö, kannustaen lasta omaan ajatteluun, ongelmanratkaisuun ja mielikuvituksen käyttöön (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 44). Ongelmien ratkaisujen pohtiminen kehittää lapsen taitoja löytää ja auttaa hyödyntämään omia voimavaroja (Lipponen 2011, 31).

Laadukas varhaiskasvatus tarjoaa hoidon ja kasvatuksen lisäksi kasvatusympäristön, jossa tarjotaan taiteellisia peruskokemuksia musiikilliseen, kuvalliseen sekä sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun esimerkiksi draaman ja tanssin keinoin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 41). Taidekasvatuksellisesti toiminnassa tulee kunnioittaa lapsen omaa ilmaisua, jossa hän ilmaisee

ja pohtii taiteensa merkityksiä suhteessa omaan aisti- ja kokemusmaailmaansa, vuorovaikutuksellisessa suhteessa ympäristöönsä (Pääjoki 2011, 120-121).

Monien musiikkipedagogien mielestä jokaiselle lapselle tulee tarjota ikä- ja kehitystasolleen soveltuvaa musiikkikasvatusta. Varhaiskasvatuksen ammattilaisilta tämä edellyttää kouluttautumista musiikkikasvattajiksi. (Ruokonen 2011, 122.)

2.5 Varhaiskasvatuksen laatu ja sen kehittäminen

"Kauhistavin asia, minkä lapsi voi tuntea, on rakkaudesta jäämisen pelko, ja hylkääminen on hänen helvettinsä."

-John Steinbeck

"Varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen" (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 10).

2.5.1 Varhaiskasvatuksen laadunarviointi

Varhaiskasvatuksen laatua arvioitaessa tarkastellaan sitä, miten varhaiskasvatus tukee lapsen kasvua, kehittymistä, oppimista ja hyvinvointia (Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos i.a.). Laadukas varhaiskasvatusympäristö tukee lapsen kognitiivista ja kielellistä kehittymistä (Suhonen ym. 2014, 186).

Varhaiskasvatuksen laatukäsitystä muokkaavat ajan henki ja määrittelijöiden toinen toisiinsa vaikuttavat näkökulmat erilaista tietoa tuottavina (Alijoki ym. 2013, 25.). Henkilökunnalla, lapsilla ja heidän huoltajillaan on kaikilla omat lähtökohtansa hahmottaa varhaiskasvatuksen toimintoja. Yhteiset ydintavoitteet ovat lapsen tyytyväisyys, kokemukset ryhmään kuulumisesta, omatoimisuuteen tähtäävä kulttuuri, yhteisön monipuolinen kommunikaatio sekä ikä- ja kehitystason mukainen toiminta. (Määttä & Rantala 2010, 105.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kasvattajan edellytetään arvioivan toimintaa jatkuvasti (Hu-

jala & Fonsen 2011, 312). Kehittämistyössä ammattilaisten tiimityöskentelyllä on merkittävä rooli (Alijoki ym. 2013, 31).

Inklusiivisen laadunarvioinnin paradigmassa pyritään huomioimaan kaikkien toimijoiden näkökulmat tasavertaisesti, huomioiden laadun käsitteen kulttuurisidonnaisuus ja subjektiivisuus toimijoiden kokemuksissa (Hujala & Fonsen 2011, 312). Tutkimustieto tukee arviointia pedagogiikan suunnittelussa (Heikka, Hujala, Turja & Fonsén 2011, 54). Jatkuvan arvioinnin keinoin saadaan tietoa varhaiskasvatuksen vahvuuksista ja kehittämisen kohteista. Laatua tarkasteltaessa mitataan puitetekijöitä (ihmissuhteiden pysyvyys, fyysinen ja psyykinen turvallisuus sekä tilojen toimivuus) ja välillisiä tekijöitä (henkilöstön ja vanhempien kasvatusyhteistyö, Varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyvä työskentely, henkilöstön osaaminen, johtajuus, työyhteisö ja tiedonkulku) sekä prosessitekijöitä (aikuinen–lapsi-vuorovaikutus, lasten keskinäinen vuorovaikutus, lapsilähtöisyys, lasten osallisuus) ja vaikuttavuustekijöitä (lapsen myönteiset kokemukset, lapsen kehitys ja oppiminen ja asiakastyytyväisyys) arvioimalla. (Hujala & Fonsén 2011, 317.)

Laatua mitataan lapsiryhmien koolla sekä aikuisten ja lasten suhdelukuina. Erityisesti pienemmillä ja erityistä huolenpitoa tarvitsevilla lapsilla lapsiryhmän koko vaikuttaa sekä lasten sosiaaliseen kuormittuvuuteen että aikuisten ammatillisen toiminnan mahdollisuuksiin. (Karila 2016, 25-26.) Erityisesti ensimmäisten elinvuosien aikana varhaiskasvatuksen laatu vaikuttaa merkittävästi lapsen neurobiologiseen kehitykseen. Lapsen emotionaalinen laiminlyönti voi vaarantaa aivojen kehitystä sekä sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen oppimista. Tutkimukset ovat osoittaneet stressin säätelytaitojen vaikuttavan muistin, tarkkaavaisuuden ja eksekutiivisten toimintojen kehittymiseen (Suhonen ym. 2014, 186). Liian suuret ryhmäkoot lisäävät lasten aistimuksia. Jos ärsykeitä on yli lapsen vastaanottokyvyn, lapsen aivot siirtyvät ”katastrofivalmiuteen ja reagointi herkistyy.” Pitkäkestoinen stressi varhaiskasvatusympäristössä lisää riskiä altistua myöhemmin ilmeneviin vakaviin mielenterveydellisiin häiriöihin. (Määttä & Rantala 2010, 21.)

Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa tarkastellaan varhaiskasvatusta myös ammattilaisten ja lasten välisen vuorovaikutussuhteen kautta (Karila 2016, 27). Laadukas varhaiskasvatus tukee lapsen kokonaisvaltaista nähdynsi tulemistä (Mäkinen 2011, 106). Mentalisaation keinoin voidaan huomio kiinnittää omaan ja toisen mieleen ja kokemukseen (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, 3). Pedagogiikassa on tunnistettava lasten yksilölliset tavat oppia. Sensitiivinen vuorovaikutus tukee lapsen identiteetin kehitystä ja kuuluvuuden tunnetta. (Karila 2016, 27.) Varhaiskasvattajan sensitiivinen vuorovaikutus toimii lapselle esimerkkinä toisten ihmisten kohtelusta (Porter 2003, 23).

Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi tukee lapsen yksilöllisen kehityksen huomioivaa varhaispedagogiikan toiminnan suunnittelua. Pienryhmissä lasten havainnointi helpottuu ja pedagogisen toiminnan sisältöjä, tavoitteita ja menetelmiä voidaan eriyttää myös pienryhmän sisällä. (Heikka, Hujala ym. 2011, 55.)

Lapsen oma osallistuminen arviointiin on tärkeää oppimiselle, kehittäen metakognitiivisia taitoja. Aikuisten antama palaute lapselle tukee minäkuvan ja itseohjautuvuuden kehittymistä. Kun arviointi perustuu tuotettujen omien mielikuvien sijaan havainnointiin, jossa lapsi itse on osallisena, saadaan esiin uudenlaista tietoa lasten taidoista ja kiinnostuksen kohteista. (Heikka, Hujala ym. 2011, 62–63.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaiselta lapsikohtainen havainnointi edellyttää tietoa lapsen ikäkehitykseen liittyvistä vaiheista sekä kehityksen osa-alueista, kuten tunne-elämän, ajattelun, kielen, oman toiminnan ohjauksen, motoristen taitojen, sosiaalisten taitojen ja leikin kehityksestä (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen, Viherä-Toivonen 2008, 2). Jakamalla tietoa havainnoista henkilöstön kesken saadaan monia näkökulmia pedagogisen toiminnan suunnitteluun. Jatkuva lapsihavainnointi ja arviointi vahvistaa henkilöstön välistä yhteistyötä ja ammatillisen identiteetin kehittymistä. (Heikka, Hujala ym. 2011, 62–63.)

Pedagoginen dokumentointi on keskeinen varhaiskasvatuksen arvioinnin menetelmä, jossa jatkuvan havainnoinnin keinoin saadaan tietoa lasten kehityksestä

(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 37). Dokumentointi on näkyväksi tekemisen prosessi, jonka keinoin on mahdollista tehdä kasvatusta ja opetustyötä näkyväksi lapsille, varhaiskasvatuksen ammattilaisille, vanhemmille ja huoltajille, kansalaisille ja poliitikoille (Rintakorpi 2016, 138).

Dokumentoinnin keinoin lapsen oppimista voidaan arvioida yhdessä lapsen huoltajien kanssa ja tehdä lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevaa suunnittelutyötä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 37). Dokumentoinnin tarkastelu yhdessä lapsen kanssa tukee lapsen metakognitiivisten valmiuksien ja itsetunnon kehittymistä ja osallisuuden kokemusta (Rintakorpi 2016, 139).

Varhaiskasvatuksen ammattilaiselle pedagoginen dokumentointi mahdollistaa varhaiskasvatuksen ympäristön kehittämisen sekä oman ammatillisen toiminnan arvioinnin ja kehittämisen niin ulkoisen kuin sisäisen tarkastelun kautta (Rintakorpi 2016, 138).

Varhaiskasvatuksen laatua voi kartoittaa myös erilaisin arviointilomakkein. Henkilöstön arviointilomakkeessa oppimisympäristöjä tarkastellaan tekemällä havaintoja painopistealueiden tärkeysjärjestyksestä omassa työyhteisössä. Painopisteet ovat harmoninen, kaoottinen, vasupainotteinen, osallistava, sosiaalinen ja oppimiskeskeinen. Oppimisympäristön taulukkojen yhteyteen kuvataan myös lasten ja vanhempien kokemuksia kyseisistä oppimisympäristöistä. (Reunamo & Joronen 2014, 213.)

Varhaiskasvatustyön kehittämiseen on toteutettu erilaisia hankkeita. Vuonna 2012 toteutettiin hanke, jossa varhaiskasvatuksen laatua arvioitiin lasten, vanhempien ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden antaman palautteen pohjalta. Hankkeeseen osallistui 3 594 lasta ja vanhempaa sekä 924 työntekijöiden tiimiä 10 kunnassa. Arvioinnissa kartoitettiin henkilöstön käyttämiä oppimisympäristöjä. (Reunamo & Joronen 2014, 214.)

3 SOSIONOMI (AMK) VARHAISKASVATUKSESSA

Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki astui voimaan 1.3.2016. Lain tarkoituksena on turvata asiakasturvallisuus sekä varmistaa asiakkaan hyvä palvelu ja kohtelu sosiaalihuollossa. Työntekijöille myönnetään ammatinharjoittamisoikeus sosionomin, geronomin tai sosiaalityöntekijän ammattiin ja heistä tulee laillistettuja ammattihenkilöitä (HE 354/2014).

3.1 Sosionomin (AMK) kompetenssit

Sosiaalialan AMK-verkoston verkostokokouksessa Kuopiossa 29.4.2016 hyväksyttiin sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Sosionomin (AMK) kompetensseihin kuuluvat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen, työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 1). Varhaiskasvatukseen suuntautuneiden sosionomien kompetensseja esitellään erikseen seuraavassa luvussa 3.1.

Sosiaalialan eettinen osaaminen näyttäytyy toimimisena ihmis- ja perusoikeussäädösten, sosiaalialan arvojen sekä ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Sosionomilla on ymmärrys oman ihmiskäsityksensä ja arvomaailmansa merkityksestä asiakastyössä. Arvoristiriitoja sisältävissä tilanteissa sosionomi osaa toimia eettisesti perustellusti. Sosionomi osaa asettua yksilöiden ja ryhmien puolelle, jotka ovat yhteiskunnalliselta asemaltaan haavoittuvassa asemassa, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistäen. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 1.)

Asiakastyössä sosionomi osaa luoda ammatillisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen asiakkaan palvelutarpeita arvioiden. Sosionomi osaa tukea tavoitteellisesti, voimavaraistaen ja osallistaen yksilöiden ja yhteisöjen kasvua ja kehitystä sekä perheiden arkea, perheenjäsenten keskinäiset suhteet huomioiden,

kulttuurisensitiivisesti ja moninaisuutta tukien. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 1.)

Sosionomi hallitsee asiakkaan palveluprosessin suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin. Lisäksi sosionomi tunnistaa hyvinvoinnin suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä ennalta ehkäisevän työn ja varhaisen tuen näkökulmia soveltaen ja on samalla tietoinen teoreettisista työorientaatioiden ja menetelmien mahdollisuuksista. Sosionomi hallitsee myös sähköiset ohjaustyön toimintaympäristöt ja osaa ohjata asiakkaita e-palvelujen pariin. Edelleen sosionomi osaa asiakastyön arvioinnin sekä asiakaslähtöisen dokumentoinnin. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 1.)

Sosionomin kompetenssina on myös sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että sosionomi tiedostaa hyvinvointiin ja kestäväan kehitykseen liittyviä paikallisia ja globaaleja haasteita ja niiden vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Sosionomilla on myös tietämys alan keskeisestä lainsäädännöstä, sosiaali- ja terveydenhuollon ja kasvatus- ja koulutuspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen tavoista sekä niiden ohjauksesta ja valvonnasta. Sosionomilla on myös tietämys sosiaaliturva- ja hyvinvointipalvelujärjestelmistä ja niiden ohjauksesta julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla. Lisäksi hänellä on kyky toimia sosiaalialan asiantuntijana asiakkaan etua ja tarpeita palvelemaan, moniammatillisessa ja monialaisessa yhteistyössä. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 1.)

Sosionomin kompetensseihin kuuluu kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen. Tässä sosionomi arvioi ammatillisuuttaan kriittisesti reflektoiden ja toimii kansalaisten osallisuutta tukien, syrjäytymistä ehkäisten, pyrkien puolustamaan haavoittuvassa asemassa olevien ja vaiennettujen ihmisten etuja, tuoden epä-tasa-arvon, huono-osaisuuden kansallisia ja globaaleja rakenteita ja prosesseja myös poliittisten päätöksentekijöiden tietoisuuteen. Sosionomilla on myös tietämys julkishallinnollisesta päätöksentekojärjestelmästä ja kyky toimia näiden periaatteiden mukaan. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 2.)

Sosionomin kompetenssi on myös tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen. Sosionomi osaa tehdä sosiaalialan kehittämistyötä hyvinvoinnin edistämiseksi ja suunnitella kumppanuuslähtöisesti asiakastyön menetelmiä ja palveluprosesseja tutkimusmenetelmiä soveltaen ja eettisiä periaatteita noudattaen. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 2.)

Sosionomin työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamisella tarkoitetaan kykyä toimia monenlaisissa työyhteisöissä ja kansainvälisissä ympäristöissä. Sosionomi tietää keskeisen työlainsäädännön ja osaa toimia lähijohtajana sekä edistää omaa ja työyhteisönsä hyvinvointia ja työturvallisuutta. Hän osaa myös arvioida työn tuloksia, laatua ja vaikutuksia sekä tiedostaa talouden ja strategisen johtamisen merkityksensä työssään. Sosionomi myös tuntee perusedellytykset sosiaalialan yrittäjätoiminnassa. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016, 2.)

3.2 Sosionomin (YAMK) kompetenssit

Sosionomi (AMK) –tutkinnon osaamista voi täydentää sosionomi (YAMK) -tutkinnolla, joka on laajuudeltaan 90 opintopistettä. Laaja-alainen ydinosaamista syventävä tutkinto sisältää myös erilaisia erityisosaamisen alueisiin liittyviä syventäviä opintoja. Ylempi ammattikorkeakoulututkinto on ylempi korkeakoulututkinto, joka antaa kelpoisuuden tieteellisiin jatko-opintoihin. Sosionomin (YAMK) kompetensseihin kuuluvat sosiaalialan asiantuntijuusosaaminen, tutkimuksellinen kehittäminen sekä johtamisosaaminen. (Rouhiainen-Valo, Rantanen, Hovi-Pulsa & Tietäväinen 2010, 23.)

Sosionomin (YAMK) asiantuntijuusosaamiseen kuuluvat muun muassa kyky työskennellä sosiaalialan vaativissa asiantuntijatehtävissä, kyky arvioida kriittisesti yhteiskunnallisia muutoksia, asiakasprosessien suunnittelu, arviointi, johtaminen sekä prosessien vaikutusten kokonaisarviointi. Sosionomi (YAMK) hallitsee sosiaalialan erityisosaamista vastaavia käsitteitä ja menetelmiä. Sosionomi (YAMK) osaa toimia kansainvälisissä yhteistyöverkostoissa. (Rouhiainen-Valo, ym. 2010, 24.)

Sosionomin (YAMK) tutkimukselliseen kehittämisosaamiseen kuuluu muun muassa sosiaalialan kehittämistyö, johon on kytköksissä myös johtamisen näkökulma. Sosionomi (YAMK) osaa innovoida, valmistella ja johtaa projekteja. Projektiosaamiseen kuuluvat myös valmiudet tehdä prosessi- ja vaikuttavuusarviointia. (Rouhiainen-Valo, ym. 2010, 25.)

Sosionomin (YAMK) johtamisosaamiseen kuuluvat muun muassa ymmärrys strategisen ajattelun periaatteista, laatujärjestelmien tuntemus sekä niiden arviointi ja soveltaminen sekä talous- ja henkilöstöhallinnon peruseriaatteiden hallintaa. Sosionomi (YAMK) osaa johtaa osaamista sekä sosiaalialan palvelujen kehittämistyötä myös ennakoimattomissa toimintaympäristöissä. (Rouhiainen-Valo, ym. 2010, 26.)

3.3 Sosionomi (AMK) varhaiskasvatuksessa

Sosionomit (AMK) voivat toimia varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajina, perhepäivähoidon ohjaajina, avoimessa varhaiskasvatuksessa, kolmannella sektorilla, seurakunnissa sekä varhaiskasvatuksen kasvatus-, opetus-, kehitys-, hallinto- ja johtotehtävissä (Marttila 2015, 57). Vuonna 2012 lastentarhanopettajan tehtävissä toimi vajaa 15 000 henkilöä. Noin 13 550 heistä toimi lastentarhanopettajana kuntasektorilla. Sosiaali- ja terveystieteiden opistotason- tai ammattikorkeakoulututkinto oli 32 prosentilla lastentarhanopettajista. 57 prosenttia lastentarhanopettajista oli suorittanut kasvatustieteiden tutkinnon (lastentarhanopettajan tutkinto, kasvatustieteen kandidaatti). (Varsa 2014, 3.)

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista esittää pykälässä 7, ”että lastentarhanopettajalla tulee olla vähintään kasvatustieteen kandidaatin tutkinto, johon sisältyy lastentarhanopettajan koulutus, taikka sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto, johon sisältyvät varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntautuneet opinnot sen laajuisina kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään.” (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuudesta 272/2005, 7 §). Sosionomit (AMK) voivat

tehdä varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajan töitä, jos heidän tutkintoonsa kuuluu vähintään 60 opintopistettä varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opintoja (Marttila 2016, 56). Sosiaalipedagogiikassa tarkastellaan ihmisen kasvu yhteiskunnan jäseneksi. Sosiaalipedagoginen toiminta tukee ihmisten sosiaalista kasvua. Tärkeää on erityinen kasvatuksellinen sosiaalinen työ, jossa tuetaan erilaisten vaikeuksien vuoksi erityistä tukea tarvitsevia ihmisiä. (Sosiaalipedagogiikka i.a.)

Ammatillisen toiminnan vastuullisuus perustuu ammattitaitoon sekä arvopohjaan. Lastentarhanopettajan perustehtävät on määritelty kasvatus-, opetus- ja hoitotyötä sekä sosiaalialan työtä koskevassa lainsäädännössä. (Lastentarhanopettajan ammattietiikka i.a., 2.) Sosionomien varhaiskasvatusosaamiseen kuuluvat pedagogiset taidot tukea lapsen kasvua ja kehitystä sekä perhetyö, johon kuuluu myös perheitä tukevien palvelujärjestelmien tuntemus ja ohjaustyö sekä tiimi-, yhteisö ja verkostotyö (Marttila 2016, 57).

Lastentarhanopettajan työssä on olennaista kasvatusyhteistyö lasten vanhempien kanssa (Lastentarhanopettajan ammattietiikka i.a., 5.) Perhetyö on keino tukea perhettä muun muassa sosiaaliohjauksella (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18§). Perhetyö on ennaltaehkäisevää ja kokonaisvaltaista perheiden tukemista matalalla kynnyksellä erilaisissa tilanteissa. Perhetyö ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta ja se on sosiaalihuoltolain mukainen palvelu. (Terveystieteiden tutkimuskeskus i.a.).

Lastentarhanopettajan kelpoisuuteen suuntautuvan sosionomin (AMK) varhaiskasvatuksen kompetensseja ovat muun muassa osaaminen tukea lapsen ja vanhemman osallisuutta, toimia työyhteisön täysivaltaisena jäsenenä antaen ja vastaanottaen rakentavaa palautetta, soveltaa varhaiskasvatuksen, päivähoiton ja lastensuojelun asiakirjoja ja lainsäädäntöä, arvioida ja kehittää varhaiskasvatuksen työkäytäntöjä ja toimia kasvatusyhteisön lähiesimiehenä. (Karila ym. 2013.) Varhaiskasvatukseen suuntautuneella sosionomilla on teoriaosaamista sosiaalipedagogiikan, varhaiskasvatuksen, erityiskasvatuksen, lastensuojelun, vammaisuuden ja monikulttuurisuuden alalta. Harjoittelujaksot on tehty varhaiskasvatuksesta sekä esimerkiksi lapsi- ja perhetyöstä tai lastensuojelus-

ta. Opinnäytetyö on varhaiskasvatuksen alueelta. (Sosionomi varhaiskasvatuksessa 2014, 3-4.)

Korkeakoulujen arviointineuvoston vuonna 2013 tekemässä arvioinnissa varhaiskasvatuksen koulutuksen tilasta ja kehittämistarpeista Suomessa tarkasteltiin lastentarhanopettajan kelpoisuuden tuottavia tutkintoja, jotka ovat varhaiskasvatukseen suuntautuvan sosionomin (AMK) tutkinto sekä varhaiskasvatukseen suuntautuvan kasvatustieteen kandidaatin tutkinto. Vertailussa havaittiin tutkintojen olevan tietoperustaltaan erilaisia ja tuottavan profiililtaan erilaista osaamista. Sosionomin (AMK) oppisisällöt varhaiskasvatuksessa todettiin suppeammaksi johtuen sosiaali- ja terveysalan kontekstista. Kasvatustieteen kandidaatin tutkinnon kontekstit ovat kasvatustieteessä sekä opettajankoulutuksessa. Sosionomien osaamisen vahvuuksina nousivat yhteistyötaidot perheiden kanssa sekä kasvatuskumppanuusosaaminen. Kasvatustieteen kandidaattien ydinosaamiseksi nousivat lapsen kehityksen, oppimisen ja varhaispedagogiikan osaaminen. (Karila ym. 2013, 110-111.)

Tätä taustaa vasten arviointiryhmä esitti tarpeelliseksi selkiinnyttää kasvatustieteen kandidaatin tutkinnon ja sosionomin (AMK) tutkinnon keskinäistä suhdetta ja asemaa työmarkkinoilla. Jos molemmat lastentarhanopettajan kelpoisuuteen johtavat tutkinnot säilytetään, kehoitettiin arvioimaan tutkintojen varhaiskasvatussisältöjä ja niiden tuottamaa varhaiskasvatuksen osaamista uudelleen sekä arvioimaan sosionomin (AMK) koulutuksen yhteyksiä muuhun opettajankoulutukseen. (Karila ym. 2013, 111.)

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ on esittänyt päiväkotihenkilöstön nimikkeiden uudistamista siten, että vain yliopistossa lastentarhanopettajan koulutuksen saaneista käytettäisiin nimikettä varhaiskasvatuksen opettaja, kun taas sosionomitaustaisista varhaiskasvatuksen ammattilaisista käytettäisiin nimikettä varhaiskasvatuksen sosionomi. Samalla nimikkeet toisivat esiin kasvatustieteen kandidaatin vahvuuksina nimenomaan pedagogisen ja kasvatuksellisen osaamisen, kun taas sosionomin vahvuuksina voidaan nähdä vuorovaikutuksellinen osaaminen, jota tarvitaan muun muassa perhetyössä. (Pakanen 2014.)

Talentia, joka taas keskittyy sosiaalialan korkeakoulutuksen edunvalvontaan esittää, että on tärkeää, että varhaiskasvatuksessa työskentelee sosiaalipedagogiikan asiantuntijoita kuten sosionomeja lastentarhanopettajan tehtävissä ja että varhaiskasvatuksen henkilöstön kelpoisuudet on säilytettävä nykyisellään. Talentia esittää myös, että sosionomeille tulee antaa mahdollisuus täydentää tutkintoaan varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuteen tähtääviin opintoihin myös valmistumisensa jälkeen ja että sosionomeille tulee tarjota opintoväylä erityislasterhanopettajan tehtäviin. Lisäksi Talentia esittää, että sosiaalialan koulutustaustaisille varhaiskasvatuksen opettajille tulee olla mahdollisuus kouluttautua esiopettajan tehtäviin. Talentia korostaa sosionomien vahvuuksiin kuuluvaa palveluohjausosaamista yhtenä tärkeänä varhaiskasvatuksen erikoisosaamisalueena: ”Palveluohjauksessa päätös varhaiskasvatuspalvelun muodosta ja toiminta-ajasta tapahtuu yhteistyössä vanhempien ja viranomaisten kanssa, jolloin kaikki lapset saavat tarpeitaan vastaavaa varhaiskasvatusta.” (Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki ja varhaiskasvattajasosionomit 2016.)

3.4 Sosionomin (AMK) varhaiskasvatusosaaminen ja sen kehittäminen

Varhaiskasvatukseen suuntautunut sosionomi (AMK) on lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntija (Sosionomi varhaiskasvatuksessa 2014, 3-4). Varhaiskasvattajana sosionomi (AMK) tekee myös kasvatusyhteistyötä huoltajien kasvatuskumppanina, osallistuen vanhempien rinnalla lapsen hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen (Marttila 2016, 57).

Varhaiskasvatuksen sosionomi (AMK) tarvitsee pedagogista osaamista. Varhaiskasvatustlain (Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta 580/2015, 1§) mukaan ”*varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka*”. Pedagoginen osaaminen muodostuu hoivan, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta, vuorovaikutusosaamisesta sekä yhteistyöosaamisesta (Happo 2008, 102–103).

Pedagogisen osaamisen lisäksi varhaiskasvatuksen sosionomi (AMK) tarvitsee osaamista moniammatilliseen yhteistyöhön, palveluohjaamiseen sekä palvelujärjestelmän tuntemukseen ja siinä toimimiseen. Sosiaalihoitolaissa (1301/2014, 16 §) sosiaalihoito määritellään yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen palveluiden käyttöön liittyvänä neuvontana, ohjauksena ja tukena sekä yhteistyönä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Kasvatuskumppanuuden asiantuntijoina ja perhetyössä sosionomien (AMK) osaamista pidetään vahvana (Marttila 2016, 65). Sosionomien varhaiskasvatuksen osaamisprofiilissa korostuvat perhetyön, lastensuojelun ja erityiskasvatuksen taidot, laaja sosiaalipalvelujärjestelmien tuntemus sekä moniammatillisen yhteistyön osaaminen (Happo 2008, 104).

Osaamisen haasteina voi pitää tiedon päivittämistä palvelujärjestelmäkokonaisuuksista. Kasvatuskumppanina sosionomilta (AMK) edellytetään sosiaalipedagogista osaamista ja moniammatillisten palvelujärjestelmien tuntemusta, jotta perheitä voidaan tukea ja ohjata palvelutarpeiden pohjalta vanhemmuutta tukien (Marttila 2016, 65). Perherakenteiden monimuotoistuminen ja kansainvälistyminen tuovat haasteita varhaiskasvatuksen osaamiseen. Varhaiskasvatuksen kentälle heijastuvat nykyperheiden monet ongelmat, kuten köyhyys, perheiden pahoinvointi ja lasten erityisen tuen tarpeen lisääntyminen. (Marttila 2016, 67.)

Varhaiskasvatukseen suuntautuneen sosionomin (AMK) koulutuksen itsearviointiraporteissa varhaiskasvatuksen asiantuntijuus rakentuu sosiaalipedagogiikan ja arjen pedagogiikan osaamisesta, ilmiöistä ja niihin käytettävistä menetelmistä, asiakastyöstä lapsen ja perheen kanssa sekä moniammatillisesta verkostoyhteistyöstä. Sosionomin (AMK) vahvuuksia ovat erityisesti perhetyö ja vuorovaikutus lasten kanssa. Kehittämistarpeita on erityisesti lapsen kehityksen ja oppimisen tuntemisessa. (Karila ym. 2013, 91.)

Varhaiskasvatukseen suuntautuneiden sosionomien (AMK) koulutuksen antamia valmiuksia on tarkasteltu myös ammattikorkeakouluille tehdyissä opinnäytetöissä. Sini Rastaa Laurea-ammattikorkeakoululle vuonna 2015 tekemässä opinnäytetyössä *"Ammattina lastentarhanopettaja - koulutustaustana sosionomi (AMK)- tutkinto"* viitattiin kyselyyn, jossa kerättiin tietoa sosionomilastentarhan-

opettajien näkemyksistä sosionomikoulutuksen antamista valmiuksista lastentarhanopettajan työhön. Kokonaisuudessaan kyselyn perusteella sosionomilastentarhanopettajat kokivat saaneensa hyvät valmiudet lastentarhanopettajan työhön, vaikkakin osa-alueiden välillä nähtiin eroavaisuuksia. Vahvoina osaamisalueina nousivat esiin vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot sekä eettiset valmiudet, kun taas kasvatuksen, pedagogiikan sekä opetuksen osa-alueisiin kaivattiin kehittämistä. Rastas toteaa, että opinnäytetyön otos on pieni eikä siis yleistettävissä, mutta tutkimuksen tulokset voivat toimia suuntaa näyttävänä pohjana laajemmille selvityksille. (Rastas 2015.)

Carolina Mikkosen ja Leevi Laasonen Laurea-ammattikorkeakoululle vuonna 2012 tekemässä opinnäytetyössä *"Sosionomi-lastentarhanopettajan kehittyvä ammatti-identiteetti - Narratiivinen analyysi"* kolmen sosionomin ammatti-identiteettien perusteella analysoidaan sosionomilastentarhanopettajien kehittyvää ammatti-identiteettiä. Tämän opinnäytetyön tulkintoja on, että haastateltavien oma ammatti-identiteetti ei ole niinkään kiinnittynyt lastentarhanopettajan identiteettiin, vaan identiteetti on sidoksissa sosionomikoulutukseen. (Mikkonen & Laasonen 2012.)

Korkeakoulujen arviointineuvoston vuonna 2013 tekemässä arvioinnissa varhaiskasvatuksen koulutuksen tilasta ja kehittämistarpeista Suomessa esitellään työelämäkyselyä, jossa varhaiskasvatukseen vaikuttavat yleiset muutokset on luokiteltu seuraavasti:

- Varhaiskasvatuksen instituutionaaliset muutokset, kuten moninaistuva palvelurakenne ja avoin toiminta, palvelujärjestelmien hallintataidot, verkostoituminen ja yhteistyö kuten koulut ja neuvolat sekä hallinnonalan muutos ja pätevyysvaatimukset.
- Koulutukseen liittyvät muutokset, kuten tieto- ja viestintätekniset taidot, moniammatillisuus, kehittämistaidot ja ammatillinen osaaminen.
- Varhaiskasvatuksen pedagogiikkaan liittyvät muutokset, kuten varhainen puuttuminen ja erityisten tarpeiden huomiointi, lapsen kohtaaminen ja osallisuus, mediakasvatus, pienryhmätoiminta, suunnitelmallisuus ja varhaiskasvatussuunnitelmat sekä haastavat lapsiryhmät.

- Perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät muutokset, kuten kasvatuskumppanuusajattelu, moninaisuus ja muutokset perherakenteissa, perheiden toiveet ja vaatimukset, päätökselliset hoitosuhteet ja tuntiperustainen laskutus.
- Yhteiskunnalliset muutokset, kuten monikulttuurisuus.
- Ammattiosaamisen ja -taitojen muutokset, kuten reflektointitaidot ja vuorovaikutustaidot. (Karila ym. 2013, 161.)

Tässä kyselyssä lastentarhanopettajat nostivat keskeisinä varhaiskasvatuksen substanssialueeseen liittyvinä tulevaisuuden osaamisen muutoksina erityisesti pedagogisen suunnittelun ja toiminnan sekä aikuisten väliseen yhteistyöhön liittyviä asioita. Näistä esiin nousivat erityinen tuki, huolen puheeksi ottaminen, kasvatuskumppanuus, monikulttuurisuus, tiimityötaidot, työelämätaidot, johtamistaidot ja pedagoginen johtajuus. (Karila ym. 2013, 162.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen toteutusympäristö ja tutkimustehtävä

Tutkimuksen toteutusympäristönä on ammattikorkeakoulujen sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoala SOTELIKA-työryhmän erikoistumiskoulutushanke. SOTELIKA-alalla toimii yhteensä 23 ammattikorkeakoulua. Sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalalla tutkintonimikkeitä on 20 ja koulutusosalalla on ollut tapana toteuttaa paljon erikoistumisopintoja. (Liite 1.)

Kehittämishankkeen tavoitteena oli kartoittaa SOTELIKA-alan ammatillisen erikoistumiskoulutuksen tarpeita ja sitä, millainen on SOTELIKA-alan erikoistumiskoulutuksen rooli suhteessa muuhun korkeakoulutuksen kentällä tarjottavaan koulutukseen. Kartoitus on tarpeellinen, sillä sosiaali- ja terveyshuolto on suurien muutosten edessä, joiden taustalla voi nähdä muun muassa kansainvälistymisen toimintaympäristöissä, väestön ikääntymisen, sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukset lainsäädännössä, teknologian kehityksen sekä taloustilanteen muutokset. (Liite 1.) Muutokset heijastuvat myös varhaiskasvatuksen alueelle, joka on vaikuttava osa kasvatus- ja koulutusjärjestelmää (Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.).

Myös valtakunnallinen sote-uudistus lisää tarpeita koulutuksen kehittämiseen. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE:n nimittämä valtakunnallinen sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan työryhmä päätti hakea kokouksessaan 14.8.2015 erikoistumiskoulutusten kehittämistä rahaa hankkeeseen, joka toteutettiin 1.1.2016–31.12.2016 (Liite 1).

Hankkeeseen osallistuvat hallinnoinnin koordinoijana Karelia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan erikoistumiskoulutuksen osalta Diakonia-ammattikorkeakoulu, terveysalan koordinoijana Satakunnan ammattikorkeakoulu, kuntoutusalan osalta Jyväskylän ammattikorkeakoulu, liikunta-alan osalta Haaga-Helia ammattikorkeakoulu sekä kauneudenhoitoalan koordinoijana Lau-

rea-ammattikorkeakoulu. Kaikki SOTELIKA-alan koulutusta toteuttavat ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet hankkeeseen. (Liite 1.)

Tutkimustehtäväni opinnäytetyössäni oli osana SOTELIKA-alan kehittämishanketta kartoittaa, mitkä ovat sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen erikoisosaamistarpeet varhaiskasvatuksen alueella. Ensimmäinen tutkimuskysymys selvitti, mitkä ovat sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen erikoisosaamistarpeet varhaiskasvatuksen alueella tällä hetkellä sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen näkemyksen mukaan. Toinen tutkimuskysymys selvitti, mitkä ovat sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen erikoisosaamistarpeet varhaiskasvatuksen alueella tulevaisuudessa, vuonna 2025, sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen näkemyksen mukaan.

4.2 Tutkimusaineisto

Sain tutkimusaineistoni SOTELIKA-erikoistumiskoulutushankkeessa mukana olevalta Diakonia-ammattikorkeakoulun Osallisuus ja terveys-osaamisalueen johtaja Jari Helmiseltä. Sain opinnäytetyössä tutkimani tutkimusaineistot valmiina, joten en pystynyt vaikuttamaan niiden toteutukseen tai sisältöön.

Kyselyt sosiaalialan ammattikorkeakoulun tutkinnon suorittaneiden näkemyksistä erikoisosaamisen tarpeista toteutettiin kahdesti vuonna 2015. Ensimmäinen kysely toteutettiin ajalla 9.6 – 18.8.2015 verkkoavoriikyselynä. Verkkoavoriikyselyn kysymykset koottiin sosiaali- ja terveysministeriön (STM) kokoamassa työryhmässä, jotka kuuluivat sosiaali- ja terveysministeriön, sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston, yliopistojen sosiaalityön yksiköiden SOSNET- verkoston, sosiaalialan ammattijärjestö Talentia Ry:n sekä Fountain Park Oy:n edustajat. Verkkoavoriikityöskentelyn toteutti Fountain Park. Kokonaisaineistosta eriteltiin omiksi osa-aineistoiksi sosiaalialan eri työalueilla työskentelevien vastaukset. (Liite 2.)

Toinen kartoitus tehtiin täydentämään verkkoavoriikityöskentelyn tuloksia Webropol-kyselynä Diakonia-ammattikorkeakoulun toimesta ajalla 1.12. –

31.12.2015. Webropol-kysely ja sen kysymykset laadittiin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (STM) kokoamassa työryhmässä, johon kuuluivat STM:n, sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston ja sosiaalialan ammattijärjestö Talentia Ry:n edustajat. Kysely oli suunnattu sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia Ry:n jäsenille. Webropol-kyselyn kokonaisuudesta eriteltiin omiksi osa-aineistoiksi sosiaalialan eri työalueilla työskentelevien vastaukset. (Liite 2.)

Verkkoavoriihityöskentelyllä ja Webropol-kyselyllä koottiin tutkimusaineistot, jotka mahdollistavat sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen osaamisen kehittämistarpeiden tarkastelun ja erikoistumiskoulutusten suunnittelun käynnistämisen (Liite 2).

4.3 Tutkimuksen kohderyhmä

Opinnäytetyöni tutkimusaineisto on koko Suomesta ja perustuu kahden valmiin kyselyaineiston analysointiin. Ensimmäinen, kesällä 2015 tehty kysely toimi alkukartoituksena, jota täydennettiin joulukuussa 2015 tehdyllä kyselyllä. (Liite 2.)

Ensimmäiseen, verkkoavoriihityöskentelyllä kesällä 2015 toteutettuun kyselyyn, vastasi 115 varhaiskasvatuksessa työskentelevää vastaajaa. Vastaajista suuri osa, 105 vastaajaa, oli työntekijän asemassa. Esimiehenä toimi kahdeksan vastaajaa. Lisäksi joukossa oli yksi yrittäjä ja yksi vastaaja oli määritellyt asemansa joksikin muuksi. Vastaajista 102 oli suorittanut ammattikorkeakoulututkinnon ja 13 ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon. Työkokemusta oli yhdellä vastaajalla alle vuoden, 34 vastaajalla 1–5 vuotta, 32 vastaajalla 6–10 vuotta ja 48:lla yli 10 vuotta. (Kysely 1/ Kesä 2015/ Varhaiskasvatus/ Taustatiedot)

Toiseen, syksyllä 2015 tehtyyn Webropol- kyselyyn, vastasi 331 varhaiskasvatuksessa työskentelevää vastaajaa. Vastaajista 256 ilmoitti olevansa työntekijänä kuntasektorilla, 37 yksityisellä sektorilla ja kolme työntekijänä kolmannella sektorilla kuten säätiössä tai järjestössä. 24 ilmoitti olevansa johtaja tai esimiestehtävissä kuntasektorilla ja kahdeksan ilmoitti olevansa johtaja tai esimiestehtävissä yksityisellä sektorilla. Lisäksi joukossa oli yksi yrittäjä ja kaksi oli nimen-

nyt asemansa joksikin muuksi. (Kysely 2/ Syksy 2015/ Varhaiskasvatus/Taustatiedot)

4.4 Tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineiston analyysimenetelmä

Kysely tutkimusmenetelmänä antaa mahdollisuuden kerätä monipuolisesti tietoa monista asioista samanaikaisesti suurelta joukolta vastaajia. Sähköisesti verkossa toteutetun kyselytutkimuksen avulla on mahdollista koota tuloksia nopeasti sekä saada vastauksia maantieteellisesti valtakunnallisella tasolla. Kyselytutkimus on myös kustannustehokas. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 195.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä kuvaamaan, tulkitsemaan ja ymmärtämään ilmiötä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 85). Laadullisen aineiston analyysissä, aineistoa tarkastellessa, tulee käydä läpi aineisto ja keskittyä siihen, mikä vastaa kysymyksiin, joita tutkimus koskee. Aineiston rajaamisen jälkeen aineistosta nostetaan esiin teemat, jotka luokitellaan. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 92.)

Teoriaohjaavassa analyysissä pyritään tutkittavaa ilmiötä ymmärtämään tarkastelemalla aineistoa ja pohtimalla sen kytköksiä aiempiin teorioihin. Yhdistelyn tuloksena on mahdollista syntyä myös uusia näkökulmia. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 97.) Kyselyaineistoa analysoidessani tavoitteenani on ollut tarkastella aineistoa myös suhteessa aikaisempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Asian ja ilmiön kokonaisvaltaiseksi ymmärtämiseksi olen sitonut kyselyaineiston vastauksia paitsi teoriaan myös yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Tutkimukseni perustuu laadulliseen sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysi soveltuu hyvin valmiin, laadullisen aineiston tutkimusmenetelmäksi. Sisällönanalyysissä tavoitteena on muodostaa tutkittavasta aineistosta tiivistetty kuvaus ja kytkeä tutkimustulokset laajempaan kontekstiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 85.) Olen analysoinut kyselyaineistosta nousevia vastauksia erikoisosaamisen tarpeista peilaten aineistoa tutkimuksiin ja varhaiskasvatusta koskevaan ajankohtaiskes-

kusteluun. Tavoitteenani on ymmärtää ja tulkita vastauksia osana varhaiskasvatusta ja varhaiskasvatuksen teemojen ympärille kytkeytyviä ilmiöitä.

Analysoin kesällä 2015 sekä syksyllä 2015 kerättyä kyselyaineistoa, jossa esiteään kysymyksiä (mm. avoimet kysymykset) varhaiskasvatuksen työalueella tarvittavasta ”erikoisosaamisesta” (Liite 2 ja 3). Sain molemmat kyselyaineistot valmiina tulostettuina word-tiedostoina, joiden sisältöihin en voinut vaikuttaa. Kesän 2015 kyselystä analysoin yhden kysymyksen vastaukset. Kysymys oli: ”Millaista erikoisosaamista tarvitset tulevaisuudessa sosiaalialalla työskennellessäsi?” Ensimmäisestä kyselyaineistosta saadut tutkimustulokset toimivat myös pohjana toisen kyselyaineiston tulosten tarkastelulle. Syksyn 2015 aineistosta analysoin vastaukset kahdesta kysymyksestä, jotka olivat: ”Kuvaa, mitä (millaista) sosiaalialan erikoisosaamista tarvitaan tehtävässä, jossa nyt työskentelet?” ja ”Kuvaa, mitä (millaista) sosiaalialan erikoisosaamista tarvitaan tulevaisuudessa (10 vuoden kuluttua, vuonna 2025) tehtävässä, jossa nyt työskentelet?”. (Liite 2 ja 3.)

Olen käsitellyt tutkimusaineistoja lukemalla kyselyaineistojen avovastaukset tarkasti läpi. Olen ryhmitellyt kyselyaineistojen vastaukset erilaisiin kategorioihin (Liite 4). Tutkimusaineistoa tarkastellessa on syytä myös tehdä redusointia eli rajauksia karsimalla tutkimuksesta pois epäolennaiset asiat (Tuomi & Sarajärvi 2013, 109). Olen rajannut pois ne asiat, jotka eivät vastaa tutkimuskysymykseen. Jaottelin kyselyaineistojen vastaukset teemoihin. Teemat rakensin ryhmittelemällä vastauksia, tarkastellen vastauksien sisällöllisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Etsin samankaltaisia asioita ja ilmaisuja, nimesin kategoriat niissä esiintyvien sisältöjen mukaan ja laskin yhteen, miten monessa vastauksessa tietty teema mainittiin. Tein luokittelun niistä teemoista, jotka nousivat kyselyaineistojen vastauksissa selvästi esiin ja toivat erilaisia näkökulmia varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen tarpeista nyt ja tulevaisuudessa. (Liite 4.)

Kyselyaineistojen lukujen yhteyteen olen liittänyt kuviot (Kuvio 1, Kuvio 2 ja Kuvio 3), joissa on ryhmiteltynä kyselyaineistoista nousseet erikoisosaamisen tarpeet varhaiskasvatuksen alueella. Muodostin kaikista kyselyaineistoista myös luokittelurungot, joihin olen ryhmitellyt kyselyaineistojen vastauksien pohjalta

nousevia keskeisiä erikoisosaamisen teemoja. Olen liittänyt opinnäytetyön liitteeksi teemoja kuvaavat luokitusrungot. (Liite 4.)

5 SOSIAALIALAN AMMATTIKORKEAKOULUTETTUIJEN ERIKOISTUMIS- TARPEET VARHAISKASVATUKSESSA ENSIMMÄISEN KYSELYAINEISTON MUKAAN

Ensimmäisessä, kesän 2015 kyselyaineistossa vastaajia pyydettiin pohtimaan, millaista erikoisosaamista he uskovat tarvitsevänsä työssään varhaiskasvatuksessa tulevaisuudessa. Vastausten pohjalta olen nostanut esiin erikoisosaamisen teemoja, jotka erityisesti korostuvat vastauksissa. Useassa vastauksessa nostetaan esiin monta teemaa. Olen eritellyt kyselyaineiston tulokset luokittelurungossa (liite 4, taulukko 1). Kesän 2015 kyselyn tuloksia kuvaavat luvut (5.1-5.8) on otsikoitu kyselyn vastauksissa käytettyjen ilmaisujen perusteella, joita hyödynnettiin myös luokitusrunon laatimisessa.



Kuvio 1. Tulevaisuudessa tarvittavat erikoisosaamisen tarpeet ensimmäisen kyselyaineiston mukaan

5.1 Erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemisen erikoisosaaminen: lapsen kehityksen ja oppimisen tuki

Melko moni vastaaja kirjoitti vastauksessaan pitävänsä tärkeänä erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemiseen kohdistuvan osaamisen lisäämistä.

Lapsiaines on nykyään haasteellista, tarvittaisiin erityispedan opintoja; lähinnä käytännön keinoja selvitä/selvitellä haasteellisia tilanteita.

Varhaiskasvatuksessa tulee tarjota kehityksen ja oppimisen tukea sitä tarvitseville lapsille. Lapsen tuen suunnitteluun osallistuvat yhteistyössä huoltajat, kasvatushenkilöstö ja terveydenhuollon henkilöstö. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 52.) Lapsen kehitystä voidaan tukea ennaltaehkäisevästi tehostetulla tuella ja pedagogisilla järjestelyillä. Jos tehostetut tukimuodot eivät riitä, järjestetään erityistä tukea lapsen kehityksen turvaamiseksi. (Määttä & Rantala 2010, 99.)

Varhaiskasvatuksen sisältöihin kuuluvat erityispedagogiset menetelmät ja interventiot, joilla tarkoitetaan pedagogista lapsen kehitykseen vaikuttavaa väliin tulemistä. Interventio edellyttää tietoa lasten iänmukaisista kehitystehtävistä sekä lapsen arviointia, joka edellyttää erityispedagogista osaamista. (Alijoki ym. 2013, 29.) Eräs vastaaja kirjoittaa pitävänsä moniammatillisista verkostoyhteistyötä ja kasvatusyhteistyötä tärkeänä, mutta kokee, että tiedon puute rajoittaa kykyä toimia.

Nykyisessä työssäni kohtaan päivittäin erityislapsia, eikä työyhteisössämme ole tietotaitoa erityislasterien kanssa toimimiseen. Työpisteemme ei myöskään saa tietoa muuta kuin vanhemmilta, tasan sen verran kuin vanhemmat haluavat kertoa, joten verkostoyhteistyö ja yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeätä, mutta joudumme itse miettimään miten sen koitamme toteuttaa.

Kyselyaineiston vastauksissa pohdittiin myös suhtautumista erilaisuuteen. Millä tavoin erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuus ryhmän toimintaan mahdollistetaan nostamatta esiin lapsen erityisyyttä?

Erytyislasterien integrointi tavallisiin ryhmiin aiheuttanut paljon, paljon, paljon haasteita.

Erilaisuuteen suhtautuminen näyttäytyy perusasenteena: tekoina, sanoina, eleinä, ilmeinä ja äänensävyinä (Heinämäki 2000, 101). Jos lapsen identiteetin määrittely tapahtuu luokitteluina ja diagnooseina, on uhkana, että piirteiden luokituksen myötä leimataan lapsi itse ja että lapsen oma identiteetti muovautuu stereotyyppisten odotusten mukaiseksi (Määttä & Rantala 2010, 39).

Varhaiskasvatustyö tuo jatkuvasti lisähaasteita, eikä tulevat lakiuudistukset työtä helpota. Itse henkilökohtaisesti näen tärkeänä saada lisää erityisosaamista erityislapsen kanssa, leikin kehityksessä ja lasten sosiaalisten taitojen kehittymisessä. Nykymaailman paineet (kiire, media, perheen yhteisen ajan vähyys, vanhemmuuden puuttuminen...) tuovat lapsen kehitykselle vaikutteensa.. on tunnehäiriöitä, aggressiivisuutta, vuorovaikutustaitojen puuttumista...kasvattajana, opettajana, ja hoitajana minun tulee olla myös terapeutti eri muodoissa...siihen ei aina rahkeet riitä.

Tarkoituksenmukaisen kuntoutussuunnitelman toteuttamiseen osallistuu lapsen hoitoon perehtyneen omahoitajan lisäksi myös muu henkilöstö. Joillekin päiväkodin aikuisille saattaa olla vaikea käsitellä erityislapsen kohtaamisen mahdollisesti herättämiä tunteita. (Heinämäki 2000, 102.) Avoin keskustelu työyhteisössä tunteista ja työnjaosta on tärkeää.

Päiväkotiryhmissä on erityislapsia, joilla on avustaja, mutta vastuu silti lastentarhanopettajalla.

Lapsen vaikeuden nimeäminen on usein myös edellytyksenä lisäresursseille ja tuelle (Alijoki ym. 2013, 27). Kyselyaineiston vastauksista nousivat esiin myös työnjaolliset haasteet resurssien niukentumisesta johtuen:

Erityistä tukea tarvitsevien lasten tunnistaminen ajoissa ja heidän auttamisensa käyvät entistä haastavammaksi resurssien niukentumisessa.

5.2 Perhetyön erikoisosaaminen

Perhetyön ja kasvatusyhteistyön erikoisosaamista piti tärkeänä huomattava osa vastaajista. Monissa vastauksissa nousi esiin myös huoli perheiden henkisestä hyvinvoinnista ja kaivattiin menetelmiä perheiden mielenterveyden tukemiseen.

Perheiden muutostila ja yhteiskunnan muutosten mukanaan tuomat haasteet tulevat näkymään lasten ja perheiden arjessa. Näin ollen perhetyön osaaminen tulee olemaan vielä keskeisemmässä asemassa myös päivähoitossa tulevaisuudessa.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen huoltajien välisessä yhteistyösuhteessa kaikki osapuolet sitoutuvat tukemaan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 118-119). Kasvatusyhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä lasten ja perheiden yksilöllisyyden huomioimista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24). Dialogisessa vuorovaikutuksessa kasvattaja luo luottamuksellista ja kunnioittavaa suhdetta vanhempiin ammatillisesti reflektoiden, tavoitteena lujittaa molempien omaa roolia (Kaskela & Kekkonen 2008, 5).

Vahva sosionomien osaamisalue varhaiskasvatuksessa, jota kannattaisi korostaa vielä entisestään. Nykypäivän vanhemmat kaipaavat runsaasti tukea vanhemmuuteensa. Välineitä puheeksiottamiseen ja vanhempien kohtaamiseen.

Perhetyö tarjoaa ennaltaehkäisevää ja kokonaisvaltaista perheiden tukemista matalalla kynnyksellä erilaisissa tilanteissa. Perhetyö ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta ja se on sosiaalihuoltolain mukainen palvelu. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvointivaltuutuksen keskus i.a.) Kyselyaineistosta nousee pohdintaa, kuinka varhaiskasvatuksen ammattilainen voi edistää perhelähtöistä toimintakulttuuria:

Toivoisin työssäni osaavani ohjata ja tukea perheiden hyvinvointia kokonaisuudessaan. Lastensuojelutyötä tehneenä olen tullut siihen lopputulokseen, että mitä aikaisemmin olosuhteisiin pystytään vaikuttamaan, sitä paremmin vältetään lastensuojelutarpeet. Ennaltaehkäisyllä on suuri merkitys. Lisäksi ei tule tukea vain esim. maahanmuuttajaperheitä, vaan otettava huomioon myös toiselta paikkakunnalta muuttaneet, joilla ei välttämättä ole sosiaalista verkostoa alueella.

Empaattisuus on keskeinen osa varhaiskasvattajan ammattitaitoa (Kaskela & Kekkonen 2008, 29). Kyselyaineistossa pohdittiin, kuinka voi tukea ja ymmärtää vanhempien elämäntilanteita:

Levottomia lapsia on niin paljon. 20v sitten 1 tai 2 ryhmässä. Nykyään suurin osa ryhmän lapsista oireilee ja ns. tukilapset ovat selvä vähemmistö. Yhteiskunnan tila, vanhempien väsyminen, henkilökunnan ammattitaidottomuus heikentää ilmapiiriä kotona ja työpäivällä. Lastensuojeluilmoituksiin ei pystytä vastaamaan. Ympäri vuorokautisessa päiväkodissa ongelmat tulevat esiin helposti.

Kyselyaineistossa pohditaan vuorovaikutustilanteita perheiden kanssa, joissa on erityistä huolta aiheuttava lapsi. Perheen kokonaistilannetta arvioitaessa ei tule jättäytyä stereotyyppisten vanhemmuuskriisioletusten tulkintojen varaan. Vanhempien reaktiot ovat yksilöllisiä ja riippuvaisia ympäröivistä olosuhteista. (Määttä & Rantala 2010, 139.) Erityistä tukea tarvitsevan lapsen vanhempien ja henkilöstön välisen yhteistyön tulee perustua avoimuuteen ja herkkään dialogiin, jotta mahdollisilta väärinkäsityksiltä välttyttäisiin (Heinämäki 2000, 101–102).

Perheiden muutostila ja yhteiskunnan muutosten mukanaan tuomat haasteet tulevat näkymään lasten ja perheiden arjessa. Näin ollen perhetyön osaaminen tulee olemaan vielä keskeisemmässä asemassa myös päivähoidossa tulevaisuudessa.

Miten osallistat ja neuvot vanhempaa, jolla erityistä tukea tarvitseva lapsi, tai miten kerrot huolista koskien lasta. Jatkotoimet erityislapsen kanssa, mitä työkaluja, työmenetelmiä lapsen kanssa voisi käyttää.

Jotta varhaiskasvatuksen ammattilainen voi tukea perhettä kokonaisvaltaisesti, tulee perhetilannetta arvioida myös vanhempien asiantuntemusta kuunnellen. Tärkeä osa varhaiskasvatuksen ammatillista osaamista on auttaa vanhempia löytämään perheen voimavaroja, jotka auttavat arjen sujuvuutta. (Määttä & Rantala 2010, 221.)

Perheiden tukemiseen, ja näiden palvelujen kehittämiseen, liittyvää koulutusta. Tämän ajan vanhemmuuden tukemiseen tarvitaan jo uusia toimintamuotoja ja palveluja.

Asiakastilanteet, joissa perheet ovat kohdanneet kriisejä, koetaan usein haastaviksi. Kohtaamiset vanhempien ja lasten kanssa saattavat herättää monenlaisia

tunteita, kuten riittämättömyyttä, avuttomuutta, pelkoa, surua ja ahdistusta. (Kaskela & Kekkonen 2008, 30.)

Lasten ja perheiden tuen tarve, jos sairautta/ työttömyyttä/ muutoksia/ kriisejä perheessä.

Varhaiskasvatuksen ammattilainen joutuu pohtimaan eettisten periaatteiden soveltamista käytäntöön. Vaaditaan erityistä ammattitaitoa kohdata lapsi, jonka kodin kasvuympäristö ei ole lapsen kannalta suotuisa. Kyselyaineiston vastaaja pohtii lapsen kodin kasvatusympäristön mahdollisesti vahingollisia vaikutuksia:

Nykyään jo pienet lapset katselevat vanhempien kanssa aikuisille suunnattuja ohjelmia. Tämä näkyy päiväkodin arjessa rumana kielenkäyttönä ja ongelmallisena käytöksenä. Asiaan on vaikea puuttua, koska vanhemmat sallivat lasten katsoa sopimattomia ohjelmia ja kuunnella sopimattomia asioita radiosta. Mielestäni tämä on kuitenkin jopa lastensuojelullinen tai ainakin lapsuuden suojelullinen kysymys, joten haluaisin koulutusta siihen, kuinka perheitä tuetaan tukemaan lapsuutta ja lapsellisuutta.

Kasvatusympäristö tukee lapsen eettistä kasvua huolehtivassa ympäristössä, jossa tuetaan lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua sekä tarjotaan lapselle riittävästi tietoa yhteiskunnasta, luonnosta ja ympäristöstä ja opetetaan arvioimaan tekoja myös moraalien näkökulmasta (Vienola 2011, 177). Lapsen käyttäytymistä ja kehitystä arvioidessa tulee huomioida ympäristön vaikutus:

Päiväkodissa ei enää riitä ajattelu, että vain lapsi on asiakkaamme. Koko lapsen elinympäristö vaikuttaa hänen kasvuunsa, joten enenevässä määrin asiakkaana on koko perhe. Siihen tarvitaan lisää osaamista varhaiskasvatukseen!

Kyselyaineistosta nousi esiin vastauksia, joissa varhaiskasvattaja pohtii omaa rooliaan varhaiskasvattajana ja kasvatuskumppanina ristiriitaisin ajatuksin. Roolin moninaisuus näkyi monissa vastauksissa.

Työssäni olen tekemisissä lasten ja heidän perheidensä kanssa. Perheitä löytyy erilaisia kulttuuritaustoineen. Lapsille tutuin ja luontevin ympäristö on kasvaa oman perheensä mukana. Työssäni kohtaan nuoria vanhempia, joilla vanhemmuus, lapsen rajat, oma rooli vanhempana ja odotukset päiväkotia kohtaan ovat hukassa.

Vaikka pääsääntöinen työni on kasvattaa lapsia, tuntuu valitettavan usein siltä, että päivähoito joutuu yhä enemmän huolehtimaan esimerkiksi yksinhuoltaja-äideistä. Toisinaan näillä perheillä saattaa olla myös lastensuojeluasiakkuus. Joudumme lasten hoidon ja kasvatuksen kautta huomioimaan mielestäni liiaksi vanhempia. Vanhemmat eivät aina helposti ymmärrä, mikä lapsen kehityksen kannalta olisi luontevinta ja tärkeintä. Perusmielikuva ”normaalista perheestä” on hukassa. Tämä syö mielestäni jo liiaksi päivähoiton voimavaroja ja resursseja. Tärkeää olisi löytää riittävä suhde päivähoiton, lapsen ja lapsen perheen välille.

5.3 Mielenterveyden edistämisen erikoisosaaminen

Varhaiskasvatustyö vastaa omalta osaltaan lasten mielenterveystyön edistämisestä. Optimaalinen varhaiskasvatusympäristö voi tarjota korjaavia kokemuksia lapsille, jotka ovat kokeneet traumaattisia kokemuksia ja menetyksiä. (Välivaara 2010, 7.) Kyselyaineistossa melko moni vastaaja kaipasi erikoisosaamista mielenterveystyön edistämiseen:

Mielenterveysosaamista tarvitaan, lastensuojelusta lisää.

Traumatisoituneen lapsen varhaiskasvatuksessa on tärkeää rakentaa turvallinen ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde omahoitajan välille (Välivaara 2010, 8). Huoli lasten pahoinvoinnista nousee esiin kyselyaineiston vastauksista:

Masentuneet lapset.

Moni perhe voi huonosti ja tämä näkyy lapsissa.

Arvioitaessa lapsen tai perheen henkistä hyvinvointia, on edellytyksenä toimiva kasvatuskumppanuus vanhempien tai huoltajien kanssa sekä yhteistyö varhaiskasvatushenkilöstön ja muiden palvelutahojen kuten neuvolan kanssa (Alijoki, ym. 2013, 25). Kyselyaineistossa puhutaan terapeuttisesta asenteesta kasvatustyössä:

Terapeuttinen osaaminen.

Varhaisella puuttumisella pyritään vaikuttamaan lapsen hyvinvointiin ennaltaehkäisevästi tilanteessa, jossa varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on huoli lapsen kehityksestä. Lapsen tukitoimista sovitaan moniammatillisesti yhteistyössä huoltajien kanssa. (Määttä & Rantala 2010, 102.) Varhaiskasvatuksen henkilöstön työvälineeksi on kehitetty muun muassa huolen puheeksi ottamisen menetelmä, jonka avulla lapsen kohdistuvasta huolesta voidaan keskustella lapsen huoltajien kanssa rakentavasti (Eriksson & Arnkil 2012, 25).

Kyselyaineiston vastauksista nousee esiin se, että mielenterveyshäiriöt perheissä eivät ole harvinaisia:

Perheillä on enenevässä määrin myös mielenterveydellisiä ongelmia, niihin saatava lisäkoulutus voisi olla tarpeen, jotta ymmärrys asiasta kasvaisi.

Tutkimusten mukaan Suomessa alaikäisiä lapsia on noin kolmasosalla psykiatrisista potilaista ja noin 20–25 % alaikäistä elää perheessä, jossa vanhemmalla on mielenterveys- tai päihdeongelma, joka vaatii hoitoa. Vanhempien psyykkiset sairaudet altistavat epidemiologisen tiedon mukaan myös lapsen vaaralle sairastua psyykkisesti erityisesti tilanteissa, joissa vanhemman toimintakyky ja vuorovaikutussuhde lapseen on heikentynyt. (Solantaus & Paavonen 2009, 1–2.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaisen erikoisosaamista on vahva tietämys palvelujärjestelmistä, perheiden ohjauksesta sekä moniammatillisesta yhteistyöstä eri palvelutahojen kanssa.

Vallitsevat yhteiskunnalliset muutokset (sote) haastavat kunnalliset palvelut ja niiden kehittämisen tulevaisuudessa entistä enemmän. On merkittävää osata toimia yhteistyössä yli kuntasektorin ja kuntarajojen. On mahdollista oppia toisilta. On myös osattava tunnistaa oma ja toisten toimijoiden työkentät, jotta osaisi ohjata asiakkaansa oikeaan ”osoitteeseen” kasvatuskumppanuuden toteutuessa moniammatillisessa yhteistyössä.

5.4 Monikulttuurisuuden erikoisosaaminen

Ensimmäisessä kyselyaineistossa nousevat jonkin verran esiin monikulttuurisuuden teemat ja tarve kehittää osaamista monikulttuurisessa asiakastyössä.

Monikulttuurinen asiakastyö. Työskentelen Helsingissä alueella, jossa on hyvin kirjava asiakaskunta. Työssäni kohtaan monenlaisia ”kotosuomalaisia” perheitä, kahden kulttuurin perheitä, sodan keskeltä tulleita pakolaisperheitä, maahan muuttaneita akateemisia tutkijaperheitä jne. Asiakkaiden kulttuuritaustat vaihtelevat, samoin koulutustaso, arjen tarpeet, kielitaito, perheen tarpeet jne.

Maahanmuuton lisääntyminen näkyy erityisesti pääkaupunkiseudun päiväkodeissa (Halme & Vataja 2011, 7). Pääkaupunkiseudulla päiväkodeissa puhutaan suomen ja ruotsin kielen lisäksi 70 kieltä (Järvi 2007, 7). Globaalisuus välittyy lasten maailmaan myös median kautta (Eerola-Pennanen 2011, 233).

Perustuslaissa on kirjattuna lapsen oikeus omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon (Halme & Vataja 2011, 9). Kotouttamislain (493/1999) tavoitteena on edistää maahanmuuttajien tasavertaisia mahdollisuuksia elää suomalaisessa yhteiskunnassa (Kivijärvi 2011, 248). Kielilain (423/2003) mukaan viranomaisten on turvattava kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännössä ja järjestettävä tarpeen mukaan maksuton tulkkaus (Järvi 2007, 25).

Monikulttuurisuutta tulee vastaan päivittäin työssä. Koulutuksen kautta sai ehkä yleistä tietoa ja taitoa kohdata maahanmuuttajia, mutta selkeää koulutusta varhaiskasvatuksen monikulttuurisuuteen kaipaaisin.

Kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvat suomenruotsalaiset, saamelaiset, viittomakieliset, romanit, tataarit ja monet maahanmuuttajaryhmät. Omia kulttuurisia erityispiirteitä on myös eri ikäryhmillä, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä, vammaisryhmillä sekä eri uskontokuntiin kuuluvilla. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 23.)

Jos lapsen erilaisuus herättää kasvattajassa vierauden tunteita, saattaa tämä vaikuttaa lapsen minäkuvaan haavoittavasti (Halme & Vataja 2011, 12). Kyselyaineistossa pohditaan eri kulttuurien hyväksymisen merkitystä:

Eri kulttuurien hyväksymistä tarvitaan jatkossakin, koska monikulttuurisuus on kasvamassa.

Varhaiskasvattajan positiivinen palaute vahvistaa lapsen identiteettiä. Vasta vahvan identiteetin omaavalla lapsella on valmiuksia käsitellä itseensä kohdistuvaa negatiivista palautetta kriittisesti (Halme & Vataja 2011, 12).

Kasvattajat vastaavat omalta osaltaan lasten eettisestä kasvatuksesta ja soveltavat etiikan periaatteita varhaiskasvatuksen erilaisiin sisältöalueisiin, tavoitteenaan tuoda arvot ja normit osaksi uuden sukupolven käyttäytymismalleja (Viola 2011, 163). Kasvattaja saattaa kokea haasteelliseksi tilanteen, jossa lapsen perheen arvot ja normit ovat ristiriidassa päiväkodin arvojen ja normien kanssa.

Maahanmuuttajien kohtaaminen. Mitä tulee ottaa huomioon maahanmuuttajien kanssa työskenneltäessä: esim. Millaisia ennakkoluuloja heillä on vaikkapa naistyöntekijää kohtaan. Myös maahanmuuttajien palveluohjaus on tärkeää hallita. Tulkkausten hoitaminen.

Monikielisyys ja monikulttuurisuus ovat lapselle rikkaus. Haasteeksi saattaa osoittautua, jos vanhemmat odottavat erilaista käyttäytymistä kuin muu ympäristö. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee perehtyä erilaisesta kulttuurista tulleen lapsen kulttuuriin, tapoihin ja uskomuksiin ja tutustuttaa lapsi suomalaiseen kulttuuriin auttaen lasta sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan (Järvi 2007, 15).

Työelämässä tulee vastaan monia haastavia tilanteita. Jatkuvan muutoksen alla olevassa työelämässä lisäkouluttautuminen on aina paikallaan. Itse koen tärkeäksi hankkia erikoisosaamista haastavien/ aggressiivisten/ päihtyneiden asiakkaiden kohtaamiseen, kuten myös työpaikan ulkopuolelta tulevien uhkaavien tilanteiden/ ihmisten kohtaamiseen. Monikulttuurisessa Suomessa koen myös tärkeäksi kuinka tukea ei suomenkieltä puhuvien asiakasryhmien kielel-

listä kehitystä ja ryhmäytymistä. Olen työssäni huomannut, että kiusaaminen alkaa jo hyvin varhaisessa iässä. Päiväkodissani puututaan kiusaamiseen aina, mutta toimintatapoihin olisi hyvä saada työkaluja lisää. Työpaikalla on hyvä olla niin lapsilla kuin aikuisilla, kun ilmapiiri on kunnossa. Ilmapiiriin taas vaikuttaa moni asia. Asiasta tärkein on varmasti työhyvinvointi kokonaisvaltaisesti. Siihen toivoisin kiinnitettävän enemmän huomiota esimiestasolla.

5.5 Pedagogisten menetelmien erikoisosaaminen

Tässä kyselyaineistossa pedagogisten menetelmien erikoisosaamisen tarve nousi esiin jonkin verran. Eräs vastaaja kirjoitti:

Sosionomi-tutkinto (myös nyt minulla käynnissä oleva YAMK) tarvitsisi vielä enemmän painotusta pedagogiseen osaamiseen. Vaihtelu eri korkeakoulujen välillä on suurta.

Varhaiskasvatuksen ammattilaiselta tarvitaan vahvaa erikoisosaamista erilaisien pedagogisten menetelmien käytössä, jotka tukevat lapsen kehityksen ja oppimisen osa-alueita monipuolisesti.

Erilaiset varhaiskasvatuksen/erityispedagogiikan menetelmät, esim. vuorovaikutusleikki, tukiviittomat, musiikkikasvatus jne. Tällaisia kursseja työnantaja tarjoaakin säännöllisesti.

Lähtökohtana pedagogisessa suunnittelussa ovat lasten tarpeet. Pedagogiikkaa toteutetaan tietoisesti lapsen oppimista edistäen. Lasten osallistaminen on tärkeää. Pedagogiikka on läsnä varhaiskasvatuksen arkisissa toiminnoissa, oppimisympäristöissä ja lasten leikeissä. (Rautiainen 2016.) Pedagoginen toiminta toteutetaan vuorovaikutuksessa lasten ja henkilöstön välillä ja on sisällytettyä kasvatukseen, opetukseen ja hoitoon. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2016, 36.)

Pedagogisen toiminnan kehittämisen tukena tehdään jatkuvaa havainnointia, jossa tuetaan lapsen omaa osallisuutta. Lapsista ei enää vain kerätä tietoja aikuisten havainnoinnin kautta, vaan erilaisten menetelmien avulla saadaan esiin lapsen oma näkökulma. (Roos & Rutanen 2014, 30.) Pedagoginen dokumen-

tointi on keskeinen työmenetelmä varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioimisessa ja kehittämisessä. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2016, 37.) Havainnoinnin merkitys pedagogisen toiminnan kehittämisessä nousee esiin myös kyselyaineiston vastauksessa:

Kovasti mietin henkilökohtaisella tasolla pedagogiikkaa ja ”opettajana” toiminnan suunnittelua. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan toiminnan tulee olla monipuolista, kaikkia kokemuksia tai aistikanavia kehittävää/hyödyntävää, jossain määrin elämyksellistä. Kaikella toiminnalla tulee olla tavoite. Kun ajattelen kokonaisuutta, lapsen yhtä kokonaista hoitopäivää, joka joillakin saattaa olla pidempi kuin oma työpäiväni, huomaan miten paljon erilaisia toimintoja yhteen päivään mahtuu. Silti keskiössä on aamupäivän toimintatuokio sisältöineen ja sen suunnittelu lasten ikä ja taitotaso huomioiden. Samalla tulee havainnoida paljon erilaista osaamista, riippuen lapsen iästä. Loppuen lopuksi lapsia kasvatetaan suorittamiseen jo varsin pienestä. Ymmärrän toki, että mahdollisten haasteiden havaitseminen on merkityksellistä, mutta toisaalta, prosessi on hidas eikä välttämättä aina kohtaa erityisammattilaisen tekemänä päivähoidon näkemystä mahdollisista haasteista. Enemmän avointa keskustelua ja moniammatillisten rajojen murtamista tarvittaisiin.

Pedagogisten menetelmien käyttö edellyttää tietoa lapsen ikäkehityksen vaiheista.

Pienten pedagogiikka”

Alle 3-vuotiaiden lasten kanssa työskentelyyn painottaminen. Valmiita malleja ja pedagogisia ohjeistuksia. Ei vain sitä, että sovelletaan isompien malleista.

5.6 Tieto- ja viestintäteknologian erikoisosaaminen

Kyselyaineistosta nousee esiin jonkin verran vastauksia, joissa vastaajat uskovat tarvitsevansa tulevaisuudessa tieto- ja viestintäteknologian erikoisosaamista. Tarvetta perustellaan muun muassa seuraavalla tavalla:

Päivähoidossa tietotekninen osaaminen alkaa olla tarpeellinen päivittäin. Lasten tiedot ja esim. Hoitoaika varaukset tehdään kaikki

koneella. Ohjelmia ja muita tulee osata käyttää voidakseen tehdä työnsä kunnolla.

Lisää oppia tietotekniikan käyttöön esim. Budjetointi, menojen seuranta, taulukointi, työaikojen seuranta...

Tieto- ja viestintäteknologian osaaminen on välttämätöntä lähes kaikilla aloilla. Varhaiskasvattajalla tulee olla osaamista ohjata lapsia monipuoliseen ja turvalliseen tieto- ja viestintäteknologian käyttöön, kuten ohjata lapsen monilukutaitoa digitaalisissa ympäristöissä sekä tutustuttaa lapsi tieto- ja viestintäteknologian välineisiin, sovelluksiin ja peleihin. Digitaalista dokumentointia voidaan käyttää työvälineenä leikeissä, tutkimisessa, liikkumisessa, taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24.)

Eräässä vastauksessa esitettiin myös kriittinen näkökulma. Vastaajan mielestä asiakkaan aitoa kohtaamista ei voi korvata tekniikan välinein:

Maailmamme muuttuu koko ajan ja sosiaalityö sen mukana. Uskon, että tulevaisuudessa työtä tehdään yhä enenevässä määrin verkossa ja netin välityksellä. Kenties muut tekniset työmuodot lisääntyvät, esim. Asiakastapaamiset tabletin välityksellä...Tietotekniikkataitoja tarvitaan varmasti tulevaisuudessa enemmän. Tämä on valitettava suunta sosiaalityölle, jossa kuitenkin asiakkaan aito kohtaaminen ja läsnäolo on avainasemassa.”

5.7 Johtamisen erikoisosaaminen

Johtamisen erikoisosaamista piti tärkeänä melko moni vastaaja. Kyselyaineistosta nousevat esiin johtajuuden haasteet varhaiskasvatuksessa. Seuraavassa vastauksessa näkyy huoli resurssien vähenemisestä:

Henkilöstön johtaminen on tänä päivänä haasteellinen ja monialainen työ. Työtilanteet ovat haastavampia ja työntekijöiden jaksamisesta pitää huolehtia. Myös resurssit vähenevät koko ajan. Varhaiskasvatuksessa johtajan tehtävänä on huolehtia myös pedagogisesta johtajuudesta. Vaatimukset nousevat koko ajan resurssien vähetessä. Se antaa omat haasteensa toiminnan johtamiseen.

Varhaiskasvatuksen sisällöllisen kehittämisen lisäksi tulee huomioida myös kehittämistarpeita kasvatustoiminnan johtamisessa (Hujala, Heikka & Haltunen 2011, 287). Seuraavassa vastauksessa näkyy tarve johtajuuteen kytköksissä olevan hallinnoinnin erikoisosaamiseen:

Kaikenlainen rekrytointiin, palkkaamiseen, työntekijän-työnantajan velvollisuuksiin ja vastuisiin liittyvä, talouteen ja budjetointiin, esimiehenä toimimiseen ja henkilöstöhallintaan liittyvä osaaminen.

Vaikka hallinnolliset tehtävät ovat osa varhaiskasvatuksen johtajuuden toimikenttää, määrittää varhaiskasvatuksen johtajuutta pikemmin pedagoginen johtajuus. Pedagogisessa johtajuudessa on kyse vastuun kantamisesta varhaiskasvatuksen perustehtävästä, johon kuuluvat varhaiskasvatuksen kehittämistyö ja henkilöstön hyvinvoinnista huolehtiminen. (Hujala, Heikka ym. 2011, 297.) Seuraavassa vastauksessa johtajuuteen kaivataan välineitä haastaviin vuorovaikutustilanteisiin työntekijöiden kanssa:

Johtamiseen liittyvät asiat; johtajan rooli, työntekijöiden kanssa käytävä vuorovaikutus haastavissakin tilanteissa jne.

Kyselyaineistossa pohditaan jaetun johtajuuden vaikutuksia johtamistyön organisointiin:

Suurenevat laitokset/päiväkodit vaativat lastentarhanopettajalta enemmän johtamisen taitoja. Jaettua johtajuutta.

Myös varhaiskasvatuksen työntekijöillä katsotaan olevan valmiuksia jakaa johtajuutta. Varhaiskasvatuksen organisaation kaikille tasoille jaettu vastuu ja jaettu johtajuus lisää myös työhön sitoutuneisuutta. Jaetulla johtajuudella voidaan tarkoittaa myös yhteisen vastuun kantamista. (Hujala, Heikka ym. 2011, 293.) Varhaiskasvatusta kehitetään yksilöllisestikin yhteisöllisesti, jokaisen työntekijän asiantuntijuutta, tietoa ja kykyjä hyödyntäen (Kupila 2011, 300).

Varhaiskasvatuksen laadullisuuden takaavat ammatillisesti pätevät varhaiskasvattajat, jotka ovat myös varhaiskasvatuksen voimavara. Vuorovaikutus varhaiskasvattajien itsensä, asiakkaiden ja moniammatillisen yhteistyötiimien kanssa on merkittävässä asemassa työn laadullisuuden toteutumisessa. Vuorovaikutuksen kautta teh-

tävä työ saa uusia muotoja, kehittyy ja työhyvinvointi pysyy korkeana.

5.8 Esiopetuspätevyys

Melko monet vastaajat pohtivat, että esiopetuspätevyys vahvistaisi sosionomin (AMK) asemaa varhaiskasvatuksen ammattilaisena:

Kunnassamme vähätellään sosionomi (AMK) :n pätevyyttä lastentarhanopettajan tehtävissä. Esiopetuspätevyys olemassa olevan koulutuksen tueksi mahdollistaisi ja vahvistaisi asemaamme työmarkkinoilla.

Vuoteen 2004 asti sosiaalialan koulutustaustaisilla lastentarhanopettajan kelpoisuuden omaavilla henkilöillä oli mahdollisuus hankkia esiopetuskelpoisuus. Nykyään, lainsäädännön muututtua, varhaiskasvatukseen suuntautuneella sosionomilla (AMK) ei ole mahdollisuutta pätevoityä esiopetusryhmän vastuulastentarhanopettajaksi muuten kuin kasvatustieteen kandidaatin tutkinnon suorittamalla. (Varsa 2014, 2.)

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian vuonna 2014 toteuttamassa kyselyssä kartoitettiin varhaiskasvatuksessa työskentelevien Talentian jäsenten koulutusta ja kiinnostusta toimia lastentarhanopettajana esiopetuksessa. Vastausten perusteella kiinnostus suorittaa esi- ja alkuopetuksen opinnot ja toimia esiopetustehtävässä osoittautui suureksi. 603:sta vastaajasta 29 prosenttia oli kiinnostunut lastentarhanopettajan tehtävistä esiopetuksessa. 62 prosenttia vastaajista oli halukas suorittamaan esi- ja alkuopetuksen opinnot esiopetuskelpoisuuteen. (Varsa 2014, 9.)

Talentian toteuttamassa kyselyssä eräs vastaaja kirjoittaa:

Minusta sosionomi AMK ja yliopiston tutkinnon suorittanut kandi tulisi olla samanarvoisia lastentarhanopettajia. On tärkeää huomioida koulutusten monimuotoisuudet siten, että ne tukisivat toisiaan. (Varsa 2014, 11.)

SOTELIKA-alan erikoistumistarpeiden kartoittamishankkeen kyselyssä eräs vastaaja kirjoittaa:

Toivoisin sosionomina lisäkoulutusväylää esiopetuspätevyyden saamiseksi. Tämä laajentaisi omaa ammattiosaamista ja mahdollistaisi työskentelyn myös eskareiden parissa lto:na. Koen, että sosionomiopintojen jälkeen koko varhaiskasvatuksen yliopiston koulutuksen käyminen on ajan hukkaa, vain eskaripätevyyden saamiseksi, kun hyväksiluettavia opintoja annetaan niin niukasti.

Talentian selvityksessä päätellään, että lastentarhanopettajat, joilla on sosiaalialan koulutustausta, ovat erittäin kiinnostuneita kouluttautumaan ja kehittämään ammattitaitoaan. Tämä tulisi nähdä voimavarana, jota tulee hyödyntää koko yhteiskunnan hyödyksi. (Varsa 2014, 12.)

Eräs SOTELIKA-alan erikoistumistarpeiden kartoittamishankkeen vastaaja näkee koulutuksen vaikuttavan työllistymiseen ja kirjoittaa:

Työllistymistä helpottaisi esiopettajan pätevyys.

Tutkimusten mukaan lastentarhanopettajilla, joilla on sosiaalialan koulutus, on suhteessa enemmän määräaikaista työsuhteita verrattuna lastentarhanopettajiin, joilla on kasvatustutkimuksen tutkinto. Yhtenä selityksenä tähän nähdään juuri esiopetuspätevyyden puuttuminen. Määräaikaiset työsuhteet taas heikentävät varhaiskasvatuksen laatua. Tämä taas heikentää lasten oppimisympäristöä. Henkilökunnan vaihtuvuus lisää myös varhaiskasvatuksen kustannuksia. (Varsa 2014, 14.)

Talentian selvityksen mukaan päiväkotien työkäytännöt tulee turvata tarjoamalla kaikille korkeasti koulutetuille varhaiskasvatuksen ammattilaisille mahdollisuus täydentää omaa osaamista koulutuksella, joka antaa kelpoisuuden toimia lastentarhanopettajana esiopetuksessa tai erityislastentarhanopettajan tehtävässä. Esiopetuksen tärkeitä tehtäviä ovat osallistaa ja ehkäistä syrjäytymistä. Tähän sosiaalialan koulutustaustan omaavilla varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on vahvaa osaamista. (Varsa 2014, 14.)

6 SOSIAALIALAN AMMATTIKORKEAKOULUTETTUIJEN ERIKOISTUMIS- TARPEET NYT JA TULEVAISUUDESSA TOISEN KYSELYN MUKAAN

Syksyn 2015 kyselyn tutkimusaineistossa keskityn tarkastelemaan ensinnäkin sitä, mitä sosiaalialan erikoisosaamista vastaajat tarvitsevat nykyisessä tehtävässään varhaiskasvatuksen alalla ja toiseksi sitä, mitä sosiaalialan erikoisosaamista vastaajat uskovat tarvitsevansa tulevaisuudessa (10 vuoden kuluttua vuonna 2025). Analysoidessani syksyn 2015 aineistoa tarkastelin, onko syksyn 2015 aineistossa uusia näkökulmia suhteessa kesän 2015 aineistoon, vai kirjoittivatko vastaajat samoista teemoista, kuin kesän 2015 kyselyn vastaajat, näitä teemoja samalla tavalla käsitellen. Seuraavaksi esitän toisen kyselyaineiston vastauksia ja niiden pohjalta pohdintaa erikoisosaamisen tarpeista nykyisessä työtehtävässä nyt ja tulevaisuudessa. Seuraavat luvut on otsikoitu syksyn 2015 kyselystä analyysiin poimittujen kysymysten mukaan.

6.1 Nykyhetkessä tarvittava erikoisosaaminen

Moni vastaaja mainitsi vastauksessaan monia erikoisosaamisen tarpeita kun kysyttiin sitä, mitä sosiaalialan erikoisosaamista vastaajat tarvitsevat nykyisessä tehtävässään varhaiskasvatuksen alalla (liite 4, taulukko 2.)



Kuvio 2. Nykyhetkellä tarvittavat erikoisosaamistarpeet toisen kyselyaineiston mukaan

6.1.1 Erityisen tuen erikoisosaaminen

Kyselyaineistosta nousi merkittävästi esiin tarve lisätä erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemiseen kohdistuvaa erikoisosaamista. Vastauksista esiintyi samoja asioita, kuin ensimmäisessä kyselyaineistossa.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyn menetelmiä, moniammatillista verkostoitumista esim. lastensuojelu, neuvola, terapeutit, palvelujärjestelmän tuntemusta, että voi ohjata asiakasperheitä heidän tarvitsemallaan tavalla.

Lapsen erityisen tuen tarvetta arvioitaessa tulee rakentaa lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet huomioiva fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja ”vaikeustasoltaan sopiva” oppimisympäristö, joka tukee lapsen kehitystä monipuolisesti (Alijoki ym. 2013, 25). Lapsilla saattaa esiintyä haasteita kielen ja kommunikaation alueella, sosiaalisessa tai emotionaalisessa kehityksessä, tarkkaavaisuuden suuntaamisessa, oppimisen valmiuksissa, motorikassa tai mielenterveydessä (Määttä & Rantala 2010, 39).

Erityislapsen kasvatus. Ja se miten SUURI MÄÄRÄ lapsista oireilee ja voi huonosti.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten emootioiden ja käyttäytymisen säätelykyky on usein heikosti kehittynyt. Varhaiskasvatuksen ammattilaiselta edellytetään pedagogista sensitiivisyyttä kannatella lasta erilaisten kokemusten sietämisessä ja yhtä lailla vahvistaa ja rohkaista lasta toimimaan positiivisia kokemuksia vahvistaen. (Alijoki ym. 2013, 28.)

Työssäni tällä hetkellä korostuu osaaminen erityistä tukea tarvitsevien lasten toimimisessa. Koen amk-pohjaisen koulutukseni tässä kohtaa kovin vähäiseksi.

6.1.2 Perhetyön erikoisosaaminen

Perhetyön erikoisosaamisen tarve mainittiin erittäin monessa vastauksessa. Kaivattiin menetelmiä perhetyöhön ja kasvatuskumppanuuden tukemiseen.

Hyvää asiakaspalvelua...perheen kokonaistilanteen ja hyvinvoinnin kartoittamista (yksilön hyvinvointi, hyvinvoiva parisuhde), haastavien lasten hoito- ja kasvatustyötä..

”Lasta autetaan auttamalla perhettä.” (Määttä & Rantala 2010, 165). Varhaiskasvatuksen ammattilaisten työkäytäntöjen arvioinnin tueksi on kehitetty erilaisia arviointilomakkeita, joissa varhaiskasvatuksen henkilöstö voi pohtia perhelähtöisyyden toteutumista kuten tiedon ja vastuun jakamista, koko perheen hyvinvoinnin huomioimista, perheen asiantuntijuuden kunnioittamista sekä vanhempien mielipiteiden kuulemista (Määttä & Rantala 2010, 170).

Ekokulttuurinen teoria olettaa koko perheen arjen sujumisen ja hyvinvoinnin olevan kiinteästi yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Varhaiskasvatuksen ammattilaiselta tämä edellyttää koko perheen tukemista ja perheen arkeen tutustumista. Yhteistyö perheiden kanssa tuo myös konkreettisella tavalla esiin sen, että on olemassa vain *”erilaisia tavallisia perheitä yhteisine huolineen lapsen kehityksestä, kavereista, rahan riittävydestä ja lasten pärjäämisestä aikuistuuksaan”*. (Määttä & Rantala 2010, 53.) Henkilökunnan näkökulmasta merkitystä on sujuva arki lasten kanssa, vanhemmille on tärkeää, että oman lapsen tarpeet tulevat huomioituiksi (Määttä & Rantala 2010, 105).

6.1.3 Pedagogisten menetelmien erikoisosaaminen

Tutkimusaineistossa pedagogisten menetelmien erikoisosaamisen tarve nousi esiin jonkin verran. Varhaiskasvatuksessa oppiminen perustuu hyvään pedagogiikkaan (Alijoki ym. 2013, 25.) Laadukkaassa pedagogiikassa huomioidaan lapsen tarpeet ja yksilöllinen oppiminen (Alijoki & Pihlaja 2011, 266). Varhaiskasvatuksen erikoisosaamista on rakentaa kasvu- ja oppimisympäristö, jonka ulottuvuuksia ovat monipuolisia menetelmiä tarjoava pedagoginen oppimisympäristö, turvallinen sosiaalinen ja psykologinen oppimisympäristö sekä rauhalli-

nen ja terveyttä edistävä fyysinen oppimisympäristö (Määttä & Rantala 2010, 108).

Pedagogiikka, lasten kehitysvaiheiden tuntemista, ryhmänhallintataitoja...

Stimuloivassa ympäristössä vahvistetaan lapsen osallisuutta vertaisryhmässä ikäkauden kehitysvaiheet huomioiden (Alijoki ym. 2013, 25.). Toimintaympäristöt rakennetaan tukemaan lapsen luontaisia tapoja toimia ja oppia, kuten leikki, taiteellinen ilmaisu ja liikunta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 36).

Pedagogista osaamista, lapsi- ja perhetyön osaamista.

Varhaiskasvattajan pedagogista erikoisosaamista on kannustaa lasta tutkivaan oppimiseen, toimijuuteen ja pystyvyyteen sekä rakentaa vuorovaikutuksellinen toimintaympäristö, jossa tietojen ja taitojen oppimisen lisäksi kehittyy lapsen itseymmärrys siitä ”kuka on ja erityisesti kuka on suhteessa toisiin” (Lipponen 2011, 38).

6.1.4 Monikulttuurisuuden kohtaamisen erikoisosaaminen

Tässä kyselyaineistossa moni nostaa esiin erikoisosaamisen tarpeen monikulttuuriseen asiakastyöhön. Varhaiskasvattajan ja vanhemman välinen vuorovaikutus vaikuttaa lapsen kulttuuri-identiteetin tasapainoon eikä lapsen tulisi joutua kokemaan ristiriitoja kahden kulttuurin välillä (Halme & Vataja 2011, 12). Maahanmuuttajien kotoutumisprosessi on kaksisuuntainen. On hyvä pohtia, miten maahanmuuttajien kotoutumista on tuettu ja myös millaisia vaikutuksia eri kulttuureista tulleiden ihmisten kohtaamisella on suomalaisiin ihmisiin (Kivijärvi 2011, 248).

Monikulttuurilasten ja heidän vanhempiensa kohtaamista ja heille päiväkotimaailmasta kertomista.

Varhaiskasvatuksen inklusiivisen toimintakulttuurin arvoperustana on yhdenvertaisuuden edistäminen. Yhdenvertaisuudella ei tarkoiteta samanlaisuutta. Lapsia kannustetaan tekemään valintoja vailla stereotyyppisiä rooli- ja ennakkokäsityksiä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.) Varhaiskasvatuksessa lapsen kulttuurista identiteettiä tulee tukea ja lasten kielelliset ja kulttuuriset taustat tulee nähdä yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttaviksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 47).

Monikulttuurista osaamista..

6.1.5 Johtamisen erikoisosaaminen

Kyselyaineistossa moni vastaaja piti tärkeänä johtamisen erikoisosaamista nykyisessä työtehtävässään:

Johtamiseen liittyvää. Henkilöstön johtamiseen, työyhteisöön, työilmapiiriin liittyvät ilmiöt, vuorovaikutukseen liittyvät, ongelmatilanteet työyhteisössä ym.

Varhaiskasvatuksessa johtajuuskäytännöt nousevat toimintamalleista, joissa yhdistyvät hyväksi havaitut arkikäytänteet sekä tutkimustieto. Uusia johtamiskäytäntöjä otetaan käyttöön helpostikin. Haasteeksi saattaa kuitenkin osoittautua johtamiskäytäntöjen sovellettavuus käytäntöön. (Hujala, Heikka ym. 2011, 287.)

Muutoksen ja työhyvinvoinnin johtamisesta, myös viestinnän johtaminen on tärkeää.

Nykypäivän johtajuus ei ole yksin työskentelyä. Byrokraattisten ja hierarkisten kasvatuserkityöorganisaatioiden sijaan yhteisöllisesti rakennetut organisaatiot mahdollistavat tiedon tuottamisen uudella tavalla. Konstruktivistisen oppimisparadigman mukaan sosiaalisuus on todellisuutta rakentava elementti. Myös johtajuus rakennetaan sosiaalisesti. Varhaiskasvatuksen johtajuutta voi luonnehtia kehittämistyön, ihmisten ja yhteistyöverkostojen johtajuudeksi. (Hujala, Heikka ym. 2011, 293.)

Vuorovaikutustaitoja, psyykkistä vahvuutta, johtamistaitoja. Valmentavaa johtamista, jossa kysymällä, osallistamalla ja rakentavalla palautteella luodaan tehokkaita ja myönteisellä työtavalla toimivia tiimejä.

6.1.6 Esiopetuspätevyys

Mahdollisuus täydentää koulutusta siten, että se tähtää kelpoisuuteen toimia lastentarhanopettajana esiopetuksessa nousee esiin myös tämän kyselyaineiston vastauksissa:

Tarvitsisin esiopettajan pätevyyden sosionomi amk:n lastentarhanopettajan pätevyyden lisäksi. Tällä hetkellä en saa työskennellä eskariryhmässä.

Työskentelen päiväkodissa lastentarhanopettajana ja vastuualueeni on esiopetus. Olen sosionomi AMK ja suorittanut esi- ja alkuopetuksen opinnot silloin kun niistä sai sosionomikin pätevyyden (olin tuolloin sosiaalikasvattaja, myöhemmin sosionomi AMK) En ymmärrä, miksi LTO:ksi pätevä sosionomi ei voi pätevoityä nykyisin esikoulunopettajaksi??? Tässä tehtävässä tarvitaan esiopetuksen taitoja. Pedagogiikan erikoistumisopintoja tarvitaan! Tarvitaanhan niitä myös normaalina LTO:na toimiessa.

Toisessa kyselyaineistossa pohditaan myös kriittisesti sitä miksi varhaiskasvatukseen suuntautuneen sosionomin mahdollisuudet pätevoityä lastentarhanopettajaksi esiopetukseen on tehty käytännössä mahdottomaksi. Kuten jo edellä on esitetty, myös monet tutkimukset puoltavat sitä, että tämä mahdollisuus olisi edelleen olemassa.

6.2 Tulevaisuudessa tarvittava erikoisosaaminen

Seuraavaksi tarkastelen varhaiskasvatuksen alueella työskentelevien vastauksia kysymykseen siitä, mitä sosiaalialan erikoisosaamista tarvitaan tulevaisuudessa (10 vuoden kuluttua, vuonna 2025) tehtävässä, jossa nyt työskentelee (liite 4, taulukko 3.).



Kuvio 3. Tulevaisuudessa tarvittavat erikoisosaamistarpeet toisen kyselyaineiston mukaan

6.2.1 Erityisen tuen erikoisosaaminen

Moni vastaaja nostaa esiin tarpeen lisätä erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemiseen kohdistuvaa erikoisosaamista. Vastaajat pohtivat muun muassa seuraavaa:

Tietoa erityislapsista ja menetelmistä heidän tukemiseksi.

Eettisinä periaatteina varhaiskasvatuksessa tulee olla hyväksyminen ja se, että loukkaavaa tai vammauttavaa puhetta tai toimintaa ei käytetä (Alijoki & Pihlaja 2011, 264). Lapsen erilaisuuteen ei tule pysähtyä, vaan lähestyä ja opetella tuntemaan vamman, pitkäaikaissairauden tai häiriön takaa löytyvää lasta yksilönä (Heinämäki 2000, 101). Inklusiivisessa kasvatuksessa maksimoidaan kaikkien lasten osallisuus ja minimoidaan kaikki esteet osallistua (Viitala 2014, 25).

Erityislasten kanssa tehtävän työn erikoisosaamista.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä kasvaa, niin siinä on haastetta tulevaisuudessa.

6.2.2 Perhetyön erikoisosaaminen

Lasten osuus köyhyysrajan alittaneista ihmisistä on aiempaa suurempi. Köyhyys vaikuttaa monin tavoin huoltajien mahdollisuuksiin ja voimavaroihin tukea lapsen hyvinvointia. Lasten pahoinvointi näkyy tilastoissa. Terveystuella ei ole riittävästi resursseja lasten pahoinvoinnin hoitamiseen. Lastensuojelun avohuollossa on noin 50 000 asiakasta. (Määttä & Rantala 2010, 19-21.) Perhetyön erikoisosaamisen tarve mainittiin monessa vastauksessa, joissa pohdittiin tulevaisuudesta muun muassa seuraavaa:

Samanlaista kuin nykyäänkin tarvitaan. Lisäksi varhaiskasvatuksessa tarvitaan varmaan enenevässä määrin perhetyön ja myös lastensuojelun osaamista.

Varhaiskasvattajan erikoisosaamista on tukea perheitä konkreettisissa arjen asioissa. Lastensuojelun avohuollon paikkana turvallinen varhaiskasvatusympäristö voi toimia lapsen elämän ja kehityksen suojatekijänä. (Määttä & Rantala 2010, 150.)

Perheiden kanssa tehtävää työtä.

Kasvatuskumppanuudessa sitoudutaan perhelähtöiseen yhteistyöhön, jonka ulottuvuuksia ovat tiedon ja vastuun jakaminen lapsen huoltajien kanssa, koko perheen hyvinvoinnin huomioiminen, perheen asiantuntijuuden kunnioittaminen sekä vanhempien mielipiteiden kuuleminen (Määttä & Rantala 2010, 170). Palvelujen organisoinnin tulee perustua demokraattiseen päätöksentekoon ja tuottaa palveluja, joissa pyritään tavoittamaan erilaiset käyttäjäryhmät paikallisia tarpeita vastaavin aukioloajoin ja monikulttuurisen henkilöstön kanssa moniammatillisessa yhteistyössä. Vanhemmille tulee tarjota mahdollisuus osallisuuteen ja tarjota mielekästä informaatiota. (Karila 2016, 25.)

6.2.3 Monikulttuurisuuden kohtaamisen erikoisosaaminen

Tässä kyselyaineistossa huomattavan moni korostaa erikoisosaamisen tarvetta monikulttuurisessa asiakastyössä, kuten seuraavassa vastauksessa:

Etenkin monikulttuurisuuden ja perheiden kirjon huomioiva asiakastyö tulevat olemaan osa arkea. Myös perheiden rankat kokemukset ja huoli muusta suvusta tulevat korostumaan samalla tavalla kuin Suomessa sotien jälkeen...

Varhaiskasvatuksen erikoisosaamista on monikulttuurisuuden kohtaaminen. Lapsen oman kulttuurisen identiteetin kehitystä tulee vahvistaa, mutta samalla myös tukea lapsen sopeutumista uuteen kasvuympäristöön. Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila muistuttaa persoonallisuuden perustan rakentuvan varhaislapsuudessa: ”*Jokaisella on oikeus saada omat lahjansa ja potentiaalinsa esiin.*” (Savolainen 2015)

Monikulttuurinen työ, eri kulttuurien tuntemus..

Tämä tutkimustulos saa tukea ammattikorkeakoulujen itsearviointiraporteista, joiden mukaan tulevaisuuden suurimmat muutokset varhaiskasvatuksessa ovat yhteydessä yhteiskunnallisiin muutoksiin. Kulttuurisen diversiteetin kasvu lisää tarvetta kehittää erikoisosaamista monikulttuurisuuden osa-alueella. Tämä lisää myös tarvetta kehittää moniammatillisia työtapoja. (Karila ym. 2013, 159.)

6.2.4 Johtamisen erikoisosaaminen

Melko harvassa kyselyaineiston vastauksessa nousee esiin tulevaisuuden tarve johtamisen erikoisosaamiseen:

Muutoksen johtaminen, uudenlaisten palvelujen johtaminen...

Tiimin johtaminen ja ohjaaminen.

6.2.5 Teknologia- ja viestintätaidot

Sellaisia vastaajia, jotka uskoivat tulevaisuudessa tarvitsevänsä tieto- ja viestintäteknologian erikoisosaamista oli jonkin verran:

Digitaaliseen opetukseen tarvittavaa tietoa...

Tietoteknistä osaamista, mediakasvatusta (jotta aikuiset osaavat opettaa lapsille myös päivähoitossa turvallista mediakasvatusta oikealla tavalla ja osaavasti!)

6.2.6 Esiopetuspätevyys

Kaksi vastaajaa pohti, että esiopetuspätevyys vahvistaisi sosionomin (AMK) asemaa varhaiskasvatuksen ammattilaisena. Vuoteen 2004 asti sosiaalialan koulutustaustan omaavilla lastentarhanopettajilla oli mahdollisuus hankkia esiopetuskelpoisuus. Nykyään lainsäädännön muututtua varhaiskasvatukseen suuntautuneella sosionomilla (AMK) ei ole mahdollisuutta pätevyä esiopetusryhmän vastuulastentarhanopettajaksi muuten kuin kasvatustieteen kandidaatin tutkinnon suorittamalla. (Varsa 2014, 2.)

7 YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA

Kyselyaineiston vastaajat osoittautuvat hyvin motivoituneiksi kehittämään omaa ammattitaitoaan monin tavoin. Jatkuva oman työn ja osaamisen arviointi onkin ammatillisen kehittymisen välttämätön edellytys. Kyselyaineiston vastaukset osoittivat myös, että varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen alueet eivät ole irrallisia alueita vaan kytköksissä toisiinsa. Varhaiskasvattajan on asetettava monenlaisiin rooleihin ja työtehtäviin.

SOTELIKA-alan kyselyaineistoista nousi esiin yhteneväisyyksiä ja eroja. Kaikissa kyselyaineistoissa nousivat vahvasti esiin erityisen tuen erikoisosaamisen sekä perhetyön erikoisosaamisen tarve. Pedagogisten menetelmien, johtamisen ja teknologia- ja viestintäosaamisen erikoisosaamisen tarve nousi myös kaikissa kyselyaineistoissa esiin vähän tai jonkin verran. Myös mahdollisuus hankkia esiopetuspätevyys nousi tulevaisuuden erikoisosaamistarpeena molemmissa kyselyaineistoissa. Huomattavin ero ensimmäisen ja toisen kyselyaineiston välillä oli monikulttuurisuuden erikoisosaamisessa. Ensimmäisessä kyselyaineistossa monikulttuurisuuden erikoisosaamisen tarve ei noussut esiin kovin vahvasti. Sen sijaan toisessa kyselyaineistossa erityisesti tulevaisuutta koskevissa vastauksissa monikulttuurisuuden kohtaaminen nousi huomattavan vahvasti esiin.

Kyselyaineiston tulos vahvasta tarpeesta kehittää perhetyön erikoisosaamista on mielenkiintoinen sikäli, että juuri asiakkaiden kohtaaminen on sosionomin (AMK) kompetenssin ydinosaamista. Mistä tulos kertoo? Monessa kyselyaineiston vastauksessa kerrotaan riittämättömyyden tunteesta, kun resurssipulasta ja kiireestä johtuen ei ehditä keskittyä siihen, mikä on tärkeintä eli asiakkaiden kohtaamiseen. Aika- ja resurssipula heikentävät varhaiskasvatuksen henkilöstön mahdollisuuksia kehittää omaa ammatillista erikoisosaamista. Huoli päiväkotien ylisuurien ryhmien ja henkilökunnan vaihtuvuuden vaikutuksista lasten hyvinvointiin on esitetty myös kasvatuksen asiantuntijoiden keskuudessa.

Perhetyön erikoisosaamisen vahvistamisen tarve näyttää edellä esiteltyjen tutkimusten valossa perustellulta. Vaikka suurin osa lapsista voi hyvin suomalaisessa yhteiskunnassa, voi pieni osa lapsista entistä huonommin. Lasten pahoinvoinnin taustalla on usein vaikea perhetilanne. Lapsen tukemiseksi tarvitaan tällöin monipuolisia tukitoimia myös koko perheen auttamiseksi. Tähän varhaiskasvatuksen ammattilainen tarvitsee vahvaa osaamista kasvatuskumppanuudessa sekä palvelunohjauksessa.

Kyselyaineistoissa vahvasti esiin noussut tarve lisätä erityisen tuen erikoisosaamista selittävät edellä esitetyt tutkimustulokset, jotka kertovat erityisen tuen tarpeen kasvusta varhaiskasvatuksessa. Monet vastaajat kertoivat, että tarvitsivat lisää erityispedagogista koulutusta, jotta lapsen tuen tarpeet voidaan tunnistaa.

Monikulttuurisuuden teema nousi vahvasti esiin toisessa kyselyaineistossa. Erityisesti 10 vuoden kuluttua huomattavan moni vastaajista uskoi tarvitsevansa erikoisosaamista monikulttuurisuuden kohtaamiseen. Tarve kouluttautumiseen onkin perusteltu nykyisessä yhä enemmän globalisoituvassa maailmassa. Suomi on sekä etnisesti että kulttuurisesti yhä monimuotoisempi.

Johtamisen erikoisosaamisen tarve nousi sekä ensimmäisessä että toisessa kyselyaineistossa esiin jonkun verran. Johtamisosaamista kaivattiin, sillä moni vastaaja toimi päiväkodissa esimiestehtävissä tai tiimin vetäjänä.

Huomionarvoista on, että pedagogisten menetelmien erikoisosaamista ei nostettu esiin kovin vahvasti kummassakaan kyselyaineistossa. Jotkut vastaajat toivoivat sosionomin koulutuksen kelpoisuuden tuovan tulevaisuudessa esiopettajan kelpoisuuden. Kuten edellä on todettu, lastentarhanopettajien käytännön arkityössä pedagogisen osaamisen tarve on kasvanut entisestään alan koulutusuudistusten myötä.

Molemmissa kyselyaineistossa nostettiin esiin tiimityö ja moniammatillinen yhteistyö laadukkaana varhaiskasvatuksen edellytyksenä. Henkilöstörakenteen ke-

hittämisessä tulee huomioida eri ammattiryhmien ydinosaamisalueiden hyödyntäminen.

Kyselyaineiston peilaaminen kasvatustieteen tutkimukseen on lisännyt ymmärrystäni tulosten tulkinnassa. Kasvatusalan asiantuntijoiden artikkeleista koostuva kokoomateos Varhaiskasvatuksen käsikirja (2011) on antanut monipuolisesti tietoa lapsen kehityksestä, oppimisesta, varhaispedagogiikan lähtökohdista sekä varhaiskasvatustyön kehittämisestä. Olen perehtynyt myös varhaiskasvatusta koskevaan lainsäädäntöön sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, sillä niiden pohjalta varhaiskasvatusta toteutetaan myös paikallisella tasolla.

Aiemmin esitellyssä julkaisussa varhaiskasvatuksen koulutuksesta Suomessa tutkimustuloksista löytyi paljon kaikupohjaa SOTELIKA-alan kyselyaineiston tuloksiin. Korkeakoulujen arviointikeskuksen toimittamassa julkaisussa varhaiskasvatuksen koulutuksen tilasta ja kehittämistarpeista Suomessa vuonna 2013 varhaiskasvatukseen vaikuttavina muutoksina mainittiin muun muassa varhaiskasvatuksen moninaistuva palvelurakenne, palvelujärjestelmien hallintataidot, koulutukseen liittyvät muutokset, kuten tieto- ja viestintätekniset taidot ja moniammatillisuus, varhaiskasvatuksen pedagogiikkaan liittyvät muutokset, perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät muutokset sekä yhteiskunnalliset muutokset, kuten monikulttuurisuus. Tässä julkaisussa nostettiin sosionomien (AMK) vahvuuksina yhteistyötaidot perheiden kanssa, kasvatuskumppanuusosaaminen ja palveluohjausosaaminen. (Karila, ym. 2013.)

Myös uusimmissa varhaiskasvatustyötä koskevissa tutkimuksissa tuodaan esiin kasvatusyhteistyö, jossa tavoitteena on koko perheen hyvinvoinnin tukeminen. Sosiaaliohjauksen voi nähdä olevan nyt ja tulevaisuudessa olennainen osa varhaiskasvatustyötä. (Marttila 2016, 68.) Samaten opinnäytetyöni kyselyaineistoissa kasvatusyhteistyötä pidettiin tärkeänä osana varhaiskasvatustyötä. Sosiaalialan korkeakoulutuksen edunvalvontaan keskittynyt Talentia pitää tärkeänä, että varhaiskasvatuksessa työskentelee sosiaalipedagogiikan asiantuntijoita, kuten sosionomeja lastentarhanopettajan tehtävissä (Talentia i.a.).

Opinnäytetyöni kyselyaineistojen monissa vastauksissa esitettiin tarve saada esiopettajan tai erityislastentarhanopettajan pätevyys. Talentia tukee sosiaalialan koulutustaustaisille varhaiskasvatuksen opettajille mahdollisuutta koulutautua esiopettajan sekä erityislastentarhanopettajan tehtäviin. (Talentia i.a.)

8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen luotettavuuden ja tulosten uskottavuuden perustana on hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattaminen tutkimuksessa (Helsingin yliopisto i.a.). Tutkimuksen ja etiikan suhde on kahdenlainen. Tutkimustuloksilla on vaikutuksensa eettisiin ratkaisuihin. Eettiset periaatteet taas vaikuttavat tutkijan ratkaisuihin tieteellisessä työssä. Tiedettä tulee perustella universaalisti, julkisesti, puolueettomasti ja järjestelmällisellä kritiikillä. (Tuomi & Sarajärvi 2013,125.)

Tutkijan eettinen suhtautuminen työhönsä näkyy kunnioittavana ja toisaalta kriittisenä asenteena (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 11–12). Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluu rehellisyyden ja yleisen huolellisuuden noudattaminen tutkimusten arvioinnissa. Tutkimuksessa tulee noudattaa tieteellisten kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tutkimusmenetelmiä. Tulosten tulee olla avoimia ja julkisia. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 132.) Tutkimuksessani olen pyrkinyt noudattamaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Tutkimusaineistoa olen säilyttänyt huolellisesti ja asianmukaisesti. Työssäni olen pohtinut tuloksien luotettavuutta sekä huomionut eettiset periaatteet tutkimusta tehdessä.

Tutkimusaineiston analysointiprosessin olen tehnyt huolellisesti ja perusteellisesti, jotta tutkimustulos on mahdollisimman luotettava. Tutkimuksessa tulee esittää tutkimusaineiston ja tutkimustulosten välinen yhteys (Tuomi & Sarajärvi 2013, 135.) Sain tutkimusaineistot valmiina enkä voinut vaikuttaa niiden sisältöihin. Olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan opinnäytetyössäni selkeästi esiin tutkimuskysymykset, esitellyt tutkimusaineiston, tutkimuksen kohderyhmän, käyttämäni menetelmät ja tutkimustehtäväni tavoitteet. Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessiani mahdollisimman tarkasti. Olen tuonut esiin aineiston analysoinnin vaiheita ja esitellyt tutkimuksesta esiin nousseita ilmiöitä. Luokittelurungossa olen esitellyt kyselyaineistojen keskeisimpiä tuloksia. Avoimuuden ja luotettavuuden lisäämiseksi olen liittännyt opinnäytetyöhöni myös suoria lainauksia kyselyaineiston vastauksista.

Eettisyys näyttäytyy siinä, miten tutkimuksen aihe valitaan, miten tietoa hankitaan, miten prosessista ja tuloksista kerrotaan ja miten tutkimuksesta saatuja tuloksia sovelletaan (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 11–12). Tutkimusmenetelmäni keinoin on tuotu esiin tietoa ja näkökulmia, joita voi hyödyntää varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen tarpeiden kartoitukseen osana SOTELIKA-alan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittamisen kehittämishanketta. Luotettavuuden varmistamiseksi olen tarkastellut varhaiskasvatuksen erikoisosaamiseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia ja teoriaa. Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt lähdekriittisyyteen. Ammattikorkeakouluopiskelussa lähdekriittisyys toteutuu seulomalla tutkimukseen liittyvää materiaalia analyttisesti ja tietoisin kriteerein. On tärkeää selvittää lähdemateriaalin alkuperä ja se, mihin tarkoitukseen ja milloin aineisto on syntynyt. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 16.)

Olen pyrkinyt opinnäytetyöprosessini kaikissa vaiheissa eettisyyteen ja luotettavuuteen. Eettisten ratkaisujen tavoitteena on ihmisten kunnioittaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja oikeudenmukaisuus. Eettinen asenne näkyy tutkimuksen tekijän suhtautumisessa ongelmiin ja niihin ihmisiin, joiden kanssa ja joiden elämäntilanteesta tutkimusta tehdään (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 11.)

9 POHDINTA

"Ihmisen kasvatusta ei lopu ennen kuin kuolemassa."

-Robert E. Lee

Sosiaalialan erikoisosaamisen tarpeita kartoittaneen tutkimusaineiston analysointi on ollut opinnäytetyönä monella tapaa erittäin mielenkiintoinen ja avartava hanke. Perehtyminen varhaiskasvatukseen ympärillä käytävään tutkimukselliseen ja kasvatukselliseen keskusteluun on lisännyt ymmärrystä aihepiiristä ja tuonut syvyyttä ja pohjaa tutkimusaineiston analysointini tarkasteluun. Tutkimusaineiston analysointi ja opinnäytetyön parissa työskentely on lisännyt kiinnostustani tutkia aihetta edelleen. Tutkimusaineiston analysointi on antanut mahdollisuuden tarkastella varhaiskasvatukseen ammattilaisten kokemuksia omasta työstään ja mahdollisuuksistaan oman työnsä ammatilliseen kehittämiseen. Kyselyaineistojen vastauksia tutkimalla on osoittautunut, että suuri osa varhaiskasvatukseen henkilöstöstä pitää ammatillisen erikoisosaamisen kehittämistä tärkeänä.

Opinnäytetyöprosessini on tukenut ammatillista kasvuani varhaiskasvatukseen suuntautuvana sosionomina sekä antanut hyviä näkökulmia siihen, miten varhaiskasvatukseen koulutusta tulee kehittää. Opinnäytetyöni aihe on ollut varhaiskasvatukseen kehittämistyön kannalta merkittävä. Olen saanut kyselyaineiston vastauksista hyvää suuntaa antavaa tietoa siitä, millaista erikoisosaamista varhaiskasvatukseen kentällä erityisesti tarvitaan. Itse pidän huomionarvoisena, että varhaiskasvatukseen kyselyaineiston tulokset saavat vahvistusta myös aiemmista tutkimuksista ja kasvatustieteellisestä keskustelusta.

Vaikka varhaiskasvatukseen kentällä ollaan hyvin tietoisia varhaiskasvatukseen merkityksestä lasten hyvinvoinnille, näyttyy kyselyaineiston perusteella myös siltä, että teoria ja tavoitteet saattavat olla kaukana arjen konkreettisesta varhaiskasvatustyöstä. Kasvatustieteen asiantuntijoiden huoli varhaiskasvatukseen kohdistuvista säästöistä sai vahvistusta myös kyselyaineiston vastauksista. Monissa vastauksissa esitettiin huoli siitä, että aika- ja resurssipula syövät työssä

jaksamista, eivätkä omat voimavarat riitä kaikkeen erikoisosaamisen kehittämiseen, mitä varhaiskasvatuksen kentällä tarvitaan.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö, joka on monipuolisesti koulutautunut ja motivoitunut, voi tarjota lapselle laadukkaan kasvu- ja oppimisympäristön. Päivähoidon henkilöstön korkea koulutustaso tukee lapsen kehitystä. Irrottamattomana osana kasvatustieteellistä ja koulutusjärjestelmää varhaiskasvatuksessa tarvitaan paitsi hoitoon ja huolenpitoon kuuluvaa osaamista, myös lapsen oppimista, kasvua ja kehitystä tukevaa pedagogista osaamista. Varhaiskasvatuksen henkilöstö, jolla on vahvaa ja monipuolista osaamista, voi jatkuvan havainnoinnin ja arvioinnin keinoin saada arvokasta tietoa lapsen hyvinvoinnista. Lapsen kehitystä voidaan arvioida moniammatillisesti yhteistyössä neuvoloiden ja muun terveydenhuollon kanssa. Kasvatustieteen tutkimuksessa voidaan myös hyödyntää varhaiskasvatuksen henkilöstön lapsihavainnointia päiväkotiympäristössä.

Kyselyaineistosta nousevia ilmiöitä voidaan arvioida niin yksilön näkökulmasta kuin yhteiskunnallisella tasolla. Yhteiskunnallisten selvitysten mukaan lapsiperheiden tuloerot ovat kasvaneet ja toimeentulo on heikentynyt verrattuna muihin kotitalouksiin. Työttömyydestä tai liian matalapalkkaisesta ansiotyöstä johtuen toimeentulo saattaa olla riittämätöntä lapsiperheen elättämiseen. Huoli lapsuuden eriarvoistumisesta näkyy niin kasvatustieteen asiantuntijoiden kuin varhaiskasvatuksen kyselyaineiston pohdinnoissa. Eriarvoistumista lisää entisestään säästäminen, joka heikentää varhaiskasvatuksen laatua. Tulevaisuudesta on esitetty myös uhkakuvia, jossa vain maksukykyiset voivat saada laadukasta varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden ja henkilöstön huoli resurssien niukentumisesta on otettava vakavasti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esitetyt tavoitteet eivät lähelläkään aina toteudu varhaiskasvatuksen kentällä arkisessa työssä. Resurssien niukentuminen heikentää varhaiskasvatuksen ammattilaisen mahdollisuuksia lapsen yksilölliseen kohtaamiseen. Huonoimmillaan varhaiskasvatus vaarantaa lapsen kehityksen. Heikkolaatuinen hoiva ja stressaava varhaiskasvatusympäristö heikentävät lapsen emotionaalista hyvinvointia ja kehityksen edellytyksiä. Edellä esitetyissä tutkimuksissa on osoitettu lapsen

emotionaalisen laiminlyönnin vaarantavan lapsen aivojen kehitystä sekä sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen oppimista.

On tärkeää huomata, että 2000-luvun lapsuus ei rajoitu pelkästään hallittaviin tiloihin, vaan lapsuuden elämää ohjaavat myös media, kulutuskulttuuri ja liikkuminen tiloissa, jotka voivat olla lapsille sopimattomia tai vaaraksi (Strandell, Haikkola & Kullman 2012, 23). Laadukkaat varhaiskasvatuspalvelut ja riittävät tulonsiirrot ovat lapsen hyvinvointia suojaavia tekijöitä. Lapsen näkökulmasta tärkeitä tekijöitä ovat katkeamaton hoitosuhde sekä kouluttautunut varhaiskasvatuksen henkilöstö (Määttä & Rantala 2010, 21). Kouluttautunut varhaiskasvatuksen henkilöstö pystyy tarjoamaan hyvän oppimisympäristön, joka tukee lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Monessa puheenvuorossa varhaiskasvatuksen tiimoilta on esitetty tarve lastentarhanopettajan roolin kirkastamiseen. Varhaiskasvatuksessa pedagogisen toiminnan tulee olla tietoista ja sisällytettynä kaikkeen varhaiskasvatuksen toimintaan. Yhtäältä yliopistokoulutettujen lastentarhanopettajien rinnalle tarvitaan sosionomien (AMK) moniosaamista. Pedagogisen osaamisen lisäksi päiväkodin varhaiskasvatustyön erikoisosaamista ovat sosionomien erikoisosaamisen ytimessä olevat sosiaalipedagogiset taidot, perhetyön ohjaustyön, lastensuojelun, palvelutarpeen tunnistamisen ja palveluohjaamisen osaaminen sekä monikulttuuristen perheiden kanssa tehtävän työn osaaminen.

Tutkimus varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen tarpeista on osoittautunut tarpeelliseksi. Opinnäytetyöprosessin aikana on entisestään vahvistunut käsitys laadukkaan varhaiskasvatuksen vaikuttavuudesta niin jokaisen lapsen yksilöllisen kehittymisen kannalta kuin yhteiskunnallisella tasolla. Laadukas varhaiskasvatus rakentuu vuorovaikutusprosessissa varhaiskasvatuksen ammattilaisten, lasten, huoltajien, perheiden, terveydenhuollon ja muiden tahojen jakaessa kokemuksia ja käsityksiä hyvästä oppimisympäristöstä. Laadukas varhaiskasvatus, joka huomioi lapsen yksilölliset tarpeet, mahdollistaa lasten erilaisten lähtökohtien tasaamisen. Jos lapsen kodin kasvuympäristö on epävaka, on lapsen elämänlaatua mahdollista parantaa laadukkaalla varhaiskasvatuksella. Varhainen puuttuminen kannattaa, sillä myöhemmin lapsen kasvaessa tilanteisiin vai-

kuttaminen monimutkaistuu. Parhaimmillaan hyvin järjestetyt varhaiskasvatuspalvelut kohentavat lasten elinoloja ja kehityksen edellytyksiä.

LÄHTEET

- Aaltonen, Riitta; Lehtinen, Taisto; Leppänen, Kyllikki; Peltonen, Tiina; Tarvo, Marja-Terttu; Tuunainen, Päivi & Viherä-Toivonen, Anne 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja 2008:3. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Viitattu 7.11.2016.
http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf
- Alijoki, Alisa & Pihlaja, Päivi 2011. Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisten tuen tarpeiden näkökulmasta. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) 2011 Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 260–273.
- Alijoki, Alisa; Suhonen, Aira; Nislin, Mari; Kontu, Elina & Sajaniemi, Nina 2013. Pedagogiset toiminnat erityisryhmissä ja oppimisympäristön laatu. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti Journal of Early Childhood Education Research Vol. 2, No. 1, 2013, 23–47. <http://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2013/08/Alijoki-Suhonen-Nislin-Kontu-Sajaniemi-issue2-2.pdf>
- Boman, Christina 2014. Joka kymmenes lapsista voi yhä huonommin. Viitattu 1.10.2016. Kaksplus 22.11.2014
<http://www.kaksplus.fi/lapsi/lapsen-kehitys/joka-kymmenes-lapsista-voi-yha-huonommin/>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Viitattu 10.3.2017. Verkkojulkaisu.
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Muut_PDF/C10_2007_Kohti_tutkivaa_ammattikaytanta.pdf

- Eerola-Pennanen, Paula 2011. Monikulttuurisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 233–245.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2012. Huoli puheeksi – Opas varhaisista dialogeista. 8. Painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 24.9.2016. http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1
- Eskelinen, Mervi 2014. Katsaus kansainväliseen kehitykseen varhaiskasvatuksessa. Julkaisussa Kirsi Alila; Mervi Eskelinen; Eila Estola; Tarja Kahiluoto; Jarmo Kinos; Hanna-Mari Pekuri; Minna Polvinen; Reetta Laaksonen ja Kirsi Lamberg 2014. Varhaiskasvatuksen historia, nykytila ja kehittämisen suuntalinjat. Tausta-aineisto varhaiskasvatusta koskevaa lainsäädäntöä valmistelevan työryhmän tueksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014: 12. Viitattu 24.2.2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-266-1>
- Hakkarainen, Pentti 2009. Varhaiskasvatuksen merkitystä aliarvioidaan. Kaleva 22.4.2009. Viitattu 24.9.2016. <http://www.kaleva.fi/studia-generalia/varhaiskasvatuksen-merkitysta-aliarvioidaan/269423/>
- Halme, Katjamaria & Vataja, Anita 2011. Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus. Helsinki: Tammi.
- Happo, Iiris 2008. Sosionomin (AMK) osaaminen ja osaamishaasteet varhaiskasvatuksessa. Julkaisussa Leena Viinamäki (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 99–109.
- HE 354/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta annetun lain muuttamisesta. Viitattu 24.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140354>
- Heikka, Johanna; Fonsen, Elina; Elo, Janniina & Leinonen, Jonna 2016. Esipuhe. Teoksessa Johanna Heikka; Elina Fonsen; Janniina Elo; Jonna

- Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 3-5.
- Heikka, Johanna; Hujala, Eeva; Turja, Leena ja Fonsen, Elina 2011. Lapsikohdainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) 2011 Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 54–76.
- Heinämäki, Liisa 2000. Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2011. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) 2011 Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 67–76.
- Helminen, Jari 2014. Sosiaalialan työmenetelmien ja kehittämistoiminnan osajat. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan erikoistumiskoulutukset vahvistamassa ammatillista osaamista. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 17.2.2017.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70269/URN_ISBN_978-952-00-3477-1.pdf?sequence=1
- Helsingin Sanomat 22.12.2016. Mieliopide-osaston artikkeli "Päiväkotien todellisuus on uskottua karumpi – maailman paras varhaiskasvatus on pelkkä illuusio" nimimerkillä "Kolme lastentarhanopettajaa". Viitattu 28.12.2016. <http://www.hs.fi/mieliopide/art-2000005016106.html>
- Helsingin yliopisto i.a. Tutkimusetiikka. Viitattu 10.3.2017.
<https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/tutkimusymparisto/tutkimusetiikka>
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2015. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hujala, Eeva; Heikka, Johanna & Halttunen Leena 2011. Johtajuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 287–299.
- Hujala, Eeva; Fonsén, Elina 2011. Varhaiskasvatuksen laadunarviointi ja pedagoginen kehittäminen. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 312–387.

- Härkönen, Ulla 2008. Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittämisestä. Viitattu 4.10.2016. <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/monitiet/harkonen.htm>
- Järvi, Iina 2007. Monikulttuurinen varhaiskasvatus- toimintamalli ja työmenetelmiä. Helsinki: Paintek.
- Järvinen, Mervi; Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Karila, Kirsti 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuksen tilannekatsaus. OPH, raportit ja selvitykset 2016:6. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 27.9.2016. http://www.oph.fi/julkaisut/2016/vaikuttava_varhaiskasvatus.
- Karila, Kirsti; Harju-Luukkainen, Heidi; Juntunen, Armi; Kainulainen, Sakari; Kaulio-Kuikka, Kati; Mattila, Virpi; Rantala, Krister; Ropponen, Markus; Rouhiainen-Valo, Tuula; Siren-Aura, Monica; Goman, Jani; Mustonen, Kirsi & Smeds-Nylund, Ann-Sofie 2013. Varhaiskasvatuksen koulutus Suomessa. Arviointi koulutuksen tilasta ja kehittämistarpeista. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 7:2013. Korkeakoulujen arviointineuvosto. Viitattu 5.11.2016. https://karvi.fi/app/uploads/2014/09/KKA_0713.pdf
- Kaskela, Marja ja Kekkonen, Marjatta 2008. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Verkkojulkaisu. Viitattu 24.9.2016. Helsinki: THL. <https://www.thl.fi/documents/10531/136719/Tutkimus%202012%2072.pdf>
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2008. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Helsinki: Stakes.
- Kettukangas, Titta & Härkönen, Ulla 2016. Lasten osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa Heikka, Johanna; Fonsen, Elina; Elo, Janniina; Leinonen, Jonna (toim.) 2016. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 96–114.
- Kivijärvi, Taru 2011. Maahanmuuttajataustaisen lapsen ja perheen tukeminen. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 246–259.

- Koskinen, Vihtori 2014. Yhä useampi perhe hakee apua perheneuvolasta – lapset voivat vanhempiaankin huonommin. Viitattu 22.9.2016. Yle-uutiset 28.11.2014. <http://yle.fi/uutiset/3-7655870>.
- Koulutus kaikille- prosessi i.a. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 2.9.2016. http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaelliset_asiat/kansainvaelliset_ja_erjestoet/unesco/koulutuskaikille/?lang=fi
- Kronqvist, Eeva- Liisa 2011. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 13–30.
- Kupila, Päivi 2011. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 300–311.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuudesta 272/2005, 29.4.2005. Viitattu 22.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050272>
- Lapsen oikeuksien sopimus i.a. Unicef. Viitattu 2.9.2016. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/>
- Lastentarhanopettajienliitto i.a. Lastentarhanopettajan ammattietiikka. Viitattu 1.9.2016. <http://www.lastentarha.fi/cs/ltol/Ammattietiikka>
- Leinonen, Jonna 2016. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Johanna Heikka; Elina Fonsen; Janniina Elo; Jonna Leinonen (toim.) 2016 Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 16–40.
- Lipponen, Lasse 2011. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 31–38.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a. Kasvatus ja kasvatustietoisuus. Viitattu 1.10.2016. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/kasvatuksen_tapoja/
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a. Leikin merkitys lapselle. Viitattu 2.10.2016. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/leikin_merkitys_lapselle/

- Marttila, Marjaana 2016. Sosiaaliohjaus varhaiskasvatustyössä. Teoksessa Jari Helminen (toim.) 2016 Sosiaaliohjaus- lähtökohtia ja käytäntöjä. Keuruu: Edita, 70.
- Mikkonen, Carolina & Laasonen, Leevi 2012. Sosionomi- lastentarhanopettajan kehittyvä ammatti-identiteetti – Narratiivinen analyysi kolmen sosionomin ammatti-identiteetistä. Viitattu 27.9.2016.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/43580/Sosionomi-lastentarhanopettajan_kehittyva_ammatti-identiteetti.pdf?sequence=1
- Mäkinen, Marita 2011. Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 95–108.
- Määttä, Paula & Rantala, Anja 2010. Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja. Juva: PS-kustannus.
- Pajulo, Marjukka; Salo, Saara & Pyykkönen, Nina 2015 Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2015, 1050–1057. Viitattu 2.10.2016.
<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo12278.pdf>
- Pakanen, Anitta 2014. Selkeyttä päiväkotihenkilöstön tehtäväkuviin. Opettaja 40/2014. Viitattu 27.8.2016.
<http://www.opettaja.fi/cs/Satellite?c=Page&pagename=OpettajaLehti%2FPage%2Fjuttusivu&cid=1351276519632&juttuID=1408904299273>
- Porter, Louise 2003. Young Children’s Behaviour. Second Edition. Practical Approaches for Caregivers and Teachers. Australia: Elsevier Australia.
- Pääjoki, Tarja 2011. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 109–121.
- Pönkkö, Anneli & Sääkslahti, Arja 2011. Liikkuva lapsi. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 136–150.
- Rastas, Sini 2015. Ammattina lastentarhanopettaja- koulutustaustana sosionomi (AMK)- tutkinto: Sosionomilastentarhanopettajien näkemyksiä

sosionomikoulutuksen antamista valmiuksista lastentarhanopettajan työhön. Viitattu 29.8.2016.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101326/Rastas_Sini.pdf?sequence=3

Rautiainen, Anneli. Mikä on varhaiskasvatuksen pedagogiikka? Blogikirjoitus 23.5.2016. Viitattu 25.2.2017

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkien_perusteet/varhaiskasvatus/103/0/mita_on_varhaiskasvatuksen_pedagogiikka

Reunamo, Jyrki ja Joronen, Vesa 2014. Ohjaava palaute kehittämistoiminnan tukena. Teoksessa Jyrki Reunamo (toim.) Varhaiskasvatuksen kehittäminen, Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Juva: PS-kustannus 213–227

Rintakorpi, Kati 2016. Pedagoginen dokumentointi välineenä 1–3-vuotiaiden osallisuuteen päivähoidon aloitusvaiheessa. Teoksessa Johanna Heikka; Elina Fonsen; Janniina Elo; Jonna Leinonen (toim.) 2016. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 133–154.

Roos, Piia & Rutanen, Niina 2014. Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelussa. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research. Vol. 3, No. 2, 2014, 24–47. Viitattu 24.9.2016. <http://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2014/10/Roos-Rutanen-issue3-2.pdf>

Rouhiainen-Valo, Tuula; Rantanen, Teemu; Hovi-Pulsa, Raija & Tietäväinen, Sirpa 2010. Kompetenssit sosionomien (AMK ja ylempi AMK) ydinosaamisen avaajina. Julkaisussa Leena Viinamäki (toim.) Sosionomin ammatti ja työ 2010-2025. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 3/2010, 9-36.

Ruokonen, Inkeri 2011. Lapsen musiikillinen maailma. Teoksessa Eeva Hujala ja Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 122–135.

- Rusanen, Sinikka; Kuusela, Mirva; Rintakorpi & Kati; Torkki, Kaisa 2014. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Salmivalli, Christina 2008. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Juva: PS-kustannus.
- Savolainen, Jaana 2015. Lapsiasiavaltuutettu arvostelee päivähoidon rajausta: ”Nyt on sattumanvaraista, mitkä palvelut lapsi saa.” Helsingin Sanomat 28.12.2015. Viitattu 4.10.2016.
<http://www.hs.fi/kotimaa/a1451188791611>
- Siren-Tiusanen, Helena 2002. Alle kolmivuotiaiden kehitys ja suotuisat varhaiskasvatuskäytännöt. Aili Helenius; Kirsti Karila; Hilka Munter; Pirkko Mäntynen & Helena Siren-Tiusanen. Teoksessa Pienet päivähoidossa. Juva: WS Bookwell Oy, 15–33.
- Solantaus, Tytti & Paavonen, E. Juulia 2009. Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2009; 125 (7) 1839–44. Viitattu 29.9.2016.
http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_action=1&p_p_state=maximized&viewType=viewArticle&tunnus=duo98270
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Sosiaalialan AMK-verkoston verkostokokous Kuopio 29.4.2016, 1–2. Viitattu 2.10.2016. <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>
- Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki ja varhaiskasvattajasosionomit 2016. Helsinki: Talentia.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 24.2.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- Sosiaalipedagogiikka i.a. Sosiaalipedagogiikka-verkkosivusto. Viitattu 25.2.2017. <http://www.sosiaalipedagogiikka.fi/sosiaalipedagogiikka/>
- Sosionomi varhaiskasvatuksessa 2014. Helsinki: Talentia
http://www.talentia.fi/files/66/Sosionomi_varhaiskasvatuksessa_2014_net.pdf
- Strandell, Harriet; Haikkola, Lotta & Kullman, Kim 2012. Lapsuuden muuttuvat tilat. Näkökulmia lapsuuteen 2000-luvulla. Teoksessa Harriet

- Strandell; Lotta Haikkola; Kim Kullman (toim.) Lapsuuden muuttuvat tilat. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Suhonen, Eira; Sajaniemi, Nina; Alijoki, Alisa; Hotulainen, Risto; Nislin, Mari & Kontu, Elina 2014. Lasten stressinsäätely, reagoitaitapumukset ja leikkikäyttäytyminen päiväkotiympäristössä. Verkkojulkaisu. Viitattu 29.9.2016.
https://www.utu.fi/fi/yksikot/edu/opiskelu/opiskelijavalinta/sivuaine-ja-erilliset/okl/Documents/Psykologia_3-2014_Suhonen_ym.pdf
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos i.a. Varhaiskasvatus. Viitattu 24.9.2016.
<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos i.a. Perhetyö. Viitattu 24.2.2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo>
- Toivio, Esa & Nordling, Esa 2013. Mielenterveyden psykologia. Porvoo: Bookwell Oy.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Tammi.
- Turja, Leena 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 41–53.
- Varhaiskasvatuslaki 580/2015. Viitattu 20.9.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Viitattu 28.8.2016.
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016:21. Viitattu 9.3.2017.
http://www.sport.fi/system/resources/W1siZiIsIjIwMTYvMDkvMjEvMTdfMDFfNDZfNTQ1X0lsb2FfbGVpa2tpX2phX3loZGVzc190ZWtlbWlzdF9WYXJoYWlzdVvc2lIbI9GQV9zdW9zaXR1a3NldF8yMDE2LnBkZiJdXQ/Iloa,%20leikki%C3%A4%20ja%20yhdess%C3%A4%20tekemist%C3%A4-%20Varhaisvuosien%20FA-suositukset_2016.pdf

- Varsa, Marjo 2014. Esiopetuskelpoisuus ja sosionomit. Varhaiskasvatuksessa työskentelevien Talentian jäsenten kiinnostus toimia esiopetusta antavana lastentarhanopettajana. Talentia. Viitattu 21.8.2016.
http://www.talentia.fi/files/3900/Esiopetuskyselyn_2014_raportti.pdf
- Vienola, Vuokko 2011. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 162–178.
- Viitala, Raija 2014. Jotenkin häiriöks. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmissä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Välivaara, Christine 2010. Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pesäpuu ry. Viitattu 23.9.2016.
http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/raportit/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf

Liite 1 SOTELIKA-alan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoittaminen (hanke-suunnitelma)

1 Kehittämishankkeen tausta ja tarve

Sotelika-alalla toimii 23 ammattikorkeakoulua ja tutkintonimikkeitä on yhteensä 20. Koulutusalaalla on perinteisesti toteutettu runsaasti erikoistumisopintoja. Erikoistumiskoulutuksen tarpeita on paljon ja resurssien tehokas käyttö edellyttää kaikkien koulutusalan ammattikorkeakoulujen sekä sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan työelämätahojen kanssa yhteistyössä tehtävää osaamistarpeiden ennakointia, priorisointia ja yhteissuunnittelua. Sotelika-alan erikoistumiskoulutusten rooli korkeakoulutuksen kentässä on asemoitava ja määriteltävä niiden suhde muuhun koulutustarjontaan.

Sosiaali- ja terveydenhuolto on ennennäkemättömien muutosten edessä. Muutokset johtuvat muun muassa toimintaympäristön kansainvälistymisen ja väestön ikääntymisen tuomista haasteista, uudistuneesta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännöstä, teknologian kehityksestä sekä taloustilanteesta. Valtakunnallinen sote-uudistus lisää ja muuttaa henkilöstön osaamisen kehittämisen tarpeita. Tulevaisuudessa korostuvat moniosaaminen sekä monialainen osaaminen. Toisaalta joillakin alueilla on tarvetta hyvinkin kapeaan erikoisosaamiseen. Näistä syistä ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE:n nimittämä valtakunnallinen sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan työryhmä Sotelika päätti kokouksessaan 14.8.2015, että alan erikoistumiskoulutusten tarpeiden jäsentämistä ja valmistelun koordinoimista varten haetaan erikoistumiskoulutusten kehittämistä rahaa.

Aikaisemmat selvitykset erikoistumiskoulutusten tarpeista

Sosiaalialan erikoistumiskoulutustarpeita on selvitetty v. 2013 ja raportti ilmestyi 2014 (Sosiaalialan työmenetelmien ja kehittämistoiminnan osaajat, Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan erikoistumiskoulutukset vahvistamassa ammatillista osaamista, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:8). Lisäksi Sosiaali- ja terveysministeriön ja Työterveyslaitoksen toimesta on toteutettu laaja sosiaalihuollon ydinosaamista ja erityisosaamista tarkasteleva kartoitus ajalla 8.6.2015–18.8.2015 (vastaajia 2160), jonka tulokset ovat käytettävissä.

Vuonna 2014 ilmestyi raportti kliinisen hoitotyön lisäkoulutuksista (Kliinisen hoitotyön lisäkoulutus, Nykytilanne ja kehittämisehdotukset, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:9). Hoitotyön kliinisen osaamisen tarpeista on käynnissä Sosiaali- ja terveysministeriön aloittama selvitys, jonka tulokset

ovat käytettävissä joulukuussa 2015. Muilta osin terveysalan tarpeiden kartoitus on ollut hajanaista. Kuntoutusalan yhteisiä osaamisia ja koulutusrakenteen tulevaisuutta koskeva selvitystyö on käynnissä ja valmistuu vuoden 2015 loppuun mennessä.

Keväällä 2015 Sotelika-verkosto työsti esityksiä alan erikoistumiskoulutuksiksi ja verkostossa laadittiin alustava listaus erikoistumiskoulutusten nimistä ja niihin osallistuvista ammattikorkeakouluista. Keväällä 2015 toteutunut työskentely perustui ammattikorkeakoulun työelämäsuhteisiin ja näiden tahojen kuulemiseen. Tehtyjen esitysten runsaus korosti tarvetta erikoistumiskoulutusten koordinoitiin.

Kaikkien edellä kuvattujen selvitysten tulokset hyödynnetään tässä hankkeessa.

Kehittämishankkeen tavoitteet ja toteutussuunnitelma

Tavoitteet

Kehittämishankkeen tavoitteena on selvittää valtakunnallisesti ammattikorkeakoulujen ja työelämän yhteistyönä sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan erikoistumiskoulutusten tarve, määrittää ensi vaiheessa käynnistettävät erikoistumiskoulutukset ja niiden toteuttajat, sekä laatia suunnitelma erikoistumiskoulutusten rakentamisesta ja kehittämisestä hankkeen jälkeen. Hankkeen aikana jäsenetään myös erikoistumiskoulutusten osaamistavoitteita. Kehittämishankkeelle nimettävä projektiryhmä tekee esityksen kyseisten erikoistumiskoulutusten valinnasta sotelika –ryhmälle.

Toimenpiteet

Laaditaan aikaisemmin tehtyjä selvityksiä hyödyntäen (ks. luku 2) sekä hankkeessa tehtävien lisäkartoituksen pohjalta ammattikorkeakoulujen ja työelämätahojen yhteistyönä *suunnitelma sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutusten käynnistämiseksi*. Osaamistarpeiden kartoitukseen (= työelämäyhteistyö) osallistuvat kaikki alan ammattikorkeakoulut (23) käyttäen hankkeessa rakennettavaa valtakunnallisesti yhtenäistä työskentelytapaa. Alueellisilla työelämäkeskusteluilla ja yhdessä työskentelyllä varmistetaan alueellisesti ja sisällöllisesti kattavat tulokset. Yhtenäinen työskentelytapa edistää erikoistumiskoulutusten kokonaistarpeiden analysointia ja on hyödynnettävissä myös jatkossa alan osaamistarvekartoituksissa. Hanketta hallinnoiva ammattikorkeakoulu ja projektiryhmä, tukena sotelika-työryhmä, varmistavat monialaisuuden huomioimisen ja osaamistarpeiden yhteensovittamisen valtakunnallisesti. Erikoistumiskoulutuksista tehtävä esitys arvioidaan ja sitä jatkokehitetään työelämätahojen kanssa siten, että päädytään

valtakunnallisesti merkitykselliseen, mutta rajalliseen ammattikorkeakoulutetuille ensi vaiheessa suunnattavaan erikoistumiskoulutusten määrään.

Tehdään *toimintasuunnitelma ammattikorkeakoulutetuille ensi vaiheessa suunnattavien erikoistumiskoulutusten suunnitteluun* siten, että suunnitteluvastuu on kutakin erikoistumiskoulutusta toteuttamaan lähtevillä ammattikorkeakouluilla. Suunnittelussa hyödynnetään Haavahoito-erikoistumiskoulutuksen pilotoinnissa saatuja kokemuksia, mikäli ko. koulutus käynnistyy vuonna 2016 alussa.

Laaditaan *ammattikorkeakoulutetuille ensi vaiheessa suunnattavia erikoistumiskoulutuksia koskevat sopimukset* ja samalla sovitaan erikoistumiskoulutusten ensi vaiheen toteuttajatahoista huomioiden työelämän alueelliset tarpeet sekä ammattikorkeakoulujen tki- ja osaamisprofiilit.

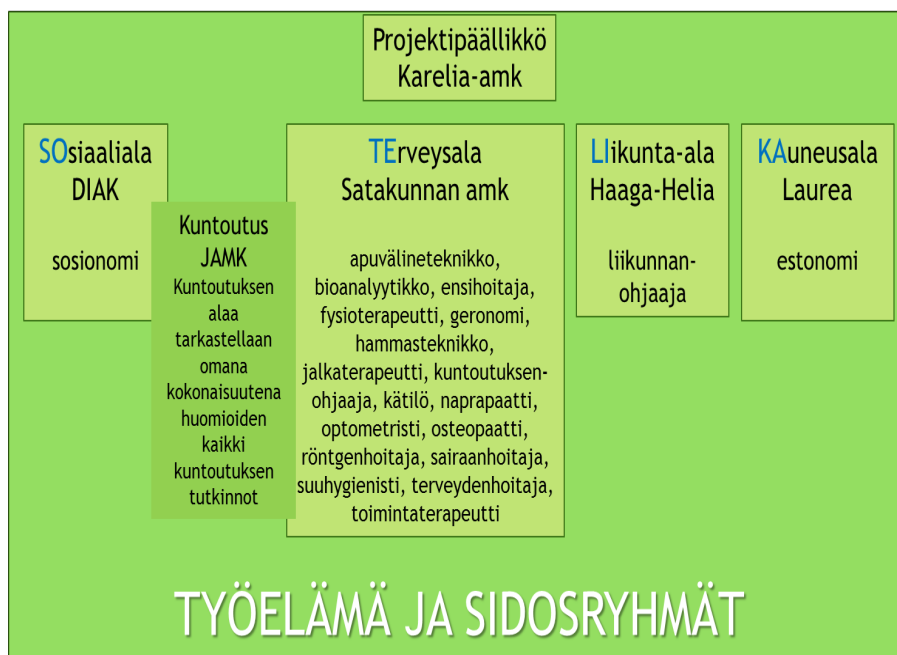
Suunnittelussa huomioidaan ylempien ammattikorkeakoulututkintojen ja ammatillisten täydennyskoulutusten rooli sekä määritellään erikoistumiskoulutusten asemointi suhteessa muuhun koulutustarjontaan. Ammattikorkeakoulut tuovat suunnitteluun mukaan tulevaisuuden ennakkoinnin. Suunnittelussa pyritään huomioimaan osaamistarpeisiin liittyvä tutkittu tieto ja ajankohtainen tutkimus.

Aikataulu

Hanke toteutetaan 1.1.2016–31.12.2016 välisenä aikana siten, että kaksi viimeistä kuukautta varataan loppuraportointiin, tiedonhankintatyön päättyessä lokakuussa 2016. Kehittämishankkeen ensimmäisistä tuloksista luonnos laaditaan keväällä 2016, jolloin erikoistumiskoulutusten toteutusten suunnittelu mahdollistuu. Raportointivaiheessa laaditaan loppujulkaisu.

Työn organisointi

Hanketta hallinnoi Karelia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan erikoistumiskoulutusten selvitystyötä koordinoi Diakonia-amk ja terveysalan koordinoijana toimii Satakunnan amk. Kuntoutusalan koordinoijana toimii JAMK, joka koordinoi myös kuntoutuksen amk-tutkintorakenteen kehittämiseen liittyvää kuntoutuksen yhteisen osaamisen määrittelyä. Kuntoutusalan erikoistumiskoulutustarpeita tarkastellaan tiiviissä yhteydessä terveysalaan ja sosiaalialaan. Liikunta-alalta selvityksen tekee Haaga-Helia amk ja kauneudenhoitoalalta Laurea-amk. Alojen tarpeiden yhteensovittaminen valtakunnallisesti sekä monialaisuuden varmistaminen tapahtuu projektipäällikön ja projektiryhmän toimesta sekä sotelikatyöryhmän tuella. Projektiryhmän muodostavat selvitystyötä koordinoivat kuvassa mainitut ammattikorkeakoulut (Kuva 1).



Kuvio 1. Kehittämishankkeen ja erikoistumiskoulutustarpeiden kartoituksen toteutuksen organisointi

Työelämä- ja sidosryhmäyhteistyö

Työelämä- ja sidosryhmäyhteistyöstä vastaa jokainen ammattikorkeakoulu (23) omalla toiminta-alueellaan. Työelämäyhteistyöhön luodaan hallinnoijan toimesta yhteinen työskentelytapa, yhtenäinen tiedonhankintapohja ja tarpeita kartoitetaan myös verkossa yhteisenä dialogina. Työskentelyssä hyödynnetään tiedontuottajina ja konsulttoijina ammattikorkeakoulujen alakohtaisia verkostoja (erityisesti sosiaalialan ja terveysalan verkostot). Suunnittelu kytketään vahvasti menossa olevaan sote-uudistukseen ja keskustelua käydään erityisesti sote-uudistusta eri alueilla eteenpäin vievien toimijatahojen kanssa (esim. Pohjois-Karjalassa SiunSote, Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystoimintayksikkö Eksote). Yliopistojen kanssa keskustellaan koulutusaloittain ja alueittain. Hankkeeseen on sitoutunut eri alueilta jo yhteensä n. 40 työelämätahtoa, joiden sitoumukset toimitetaan liitteenä (liite 5).

Korkeakoulu-yhteistyö ja sitoutuminen hankkeen tavoitteisiin sekä kehittämistyöhön hankkeen päättymisen jälkeen

Kaikki sotelika-alan koulutusta toteuttavat ammattikorkeakoulut ovat hankkeessa mukana ja sitoutuneet yhteiseen työskentelyyn. Hankkeessa syntyy yhteisesti sotelika-työryhmässä hyväksyttävä esitys ensi vaiheessa käynnistettävistä erikoistumiskoulutuksista. Yliopistojen kanssa keskustellaan mahdollisten päällekkäisyyksien karsimisesta ja yhteistyöpinnoista, koska esimerkiksi ammattikorkeakoulujen sosiaalialan ja yliopistojen sosiaalityön yksiköt ovat edenneet

asiassa eriaikaisesti. Hankkeen aikana määritellään vastuuammattikorkeakoulut ensi vaiheessa käynnistettäviksi esitettävien erikoistumiskoulutusten valmisteluun. Työskentely erikoistumiskoulutusten valmistelussa käynnistyy jo hankkeen aikana. Hankkeen jälkeen kehittämistyö ja erikoistumiskoulutusten koordinointi jatkuu sotelika-työryhmän toimesta.

Liite 2 Opinnäytetyön tutkimusaineistot

Sosiaalialan ammattikorkeakoulun tutkinnon suorittaneiden erikoistumiskoulu-
tuksia koskevia näkemyksiä kartoitettiin kahdesti vuoden 2015 aikana.

Verkkoavoriihityöskentely 9.6.–18.8.2015

- Verkkoavoriihityöskentelyn kysymykset laadittiin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (STM) kokoamassa työryhmässä, johon kuuluivat STM:n, sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston, yliopistojen sosiaalityön yksiköiden SOSNET-verkoston, sosiaalialan ammattijärjestö Talentia Ry:n ja Fountain Park Oy:n edustajat.
- Verkkoavoriihityöskentelyn toteutti ja tästä yhteenvedon laati Fountain Park (<http://www.fountainpark.fi/>). (Valtari & Vartiainen 2015.)
- Verkkoavoriihityöskentelyn osallistujat olivat sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n ja Sosiaalialan työnantajat ry:n jäseniä.
- Osallistujia oli yhteensä 2160, josta ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita oli 637 (ammattikorkeakoulututkinto 533 henkilöllä ja ylempi ammattikorkeakoulututkinto 104 henkilöllä). Verkkoavoriihityöskentelyyn osallistuneiden lukumäärä 2160 perustuu järjestelmään kirjautumisiin. Tässä opinnäytetyössä huomioidaan 637 eri vastaajiksi määriteltävissä ollutta, ammattikorkeakoulututkinnon suorittanutta henkilöä. Tämä perustuu vastauksiin, jotka kirjattiin verkkoavoriihityöskentelyn kysymyksen ”Millaista erikoisosaamista tarvitset tulevaisuudessa sosiaalialalla työskennellessäsi”.
- Fountain Park Oy luovutti Excel -tiedostona kysymykseen ”Millaista erikoisosaamista tarvitset tulevaisuudessa sosiaalialalla työskennellessäsi” tutkimus käyttöön (opinnäytetyöt). Kokonaisaineistosta eriteltiin omiksi osa-aineistoiksi sosiaalialan eri työalueilla työskentelevien vastaukset (varhaiskasvatustyö, lastensuojelutyö, oppilas- ja opiskelijahuoltotyö jne.)

Webropol -kysely 1.12.–31.12.2015

- Webropol -kysely ja sen kysymykset (ks. liite 3) laadittiin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (STM) kokoamassa työryhmässä, johon kuuluivat STM:n, sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston ja sosiaalialan ammattijärjestö Talentia Ry:n edustajat.
- Verkkoavoriihityöskentelyn tuloksia täydentävän Webropol -kyselyn toteutti Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Webropol -kysely oli verkkoavoriihityöskentelyä täydentävä jatkokysely.

- Kysely suunnattiin sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n jäsenille.
- Kyselyyn vastasi 1163 ammattikorkeakoulututkinnon suorittanutta henkilö (ammattikorkeakoulututkinto 1007 henkilöllä ja ylempi ammattikorkeakoulututkinto 156 henkilöllä).
- Webropol -kyselyn kokonaisaineistosta eriteltiin omiksi osa-aineistoiksi sosiaalialan eri työalueilla työskentelevien vastaukset (varhaiskasvatus-työ, lastensuojelutyö, oppilas- ja opiskelijahuoltotyö jne.). Osa-aineistot saatiin opinnäytetoissa hyödynnettäviksi Word -tiedostoina.

Verkkoavoriihityöskentelyllä ja Webropol -kyselyllä koottiin aineistot, jotka mahdollistavat sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen osaamisen kehittämistarpeiden tarkastelun ja erikoistumiskoulutusten suunnittelun käynnistämisen.

Liite 3 Sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen ERIKOISosaaminen ja ERIKOISTUMISKoulutukset (kyselylomake)

Kysely koskee AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINNON JÄLKEEN tapahtuvaa ERIKOISTUMISTA. Kyselyn tuloksia hyödynnetään sosiaalialan ammattikorkeakoulutetuille kohdennettavien ERIKOISTUMISKOULUTUSTEN (laajuus vähintään 30 opintopistettä) suunnittelussa. Vastaa kysymyksiin näkemyksesi mukaan huomioiden ammattikorkeakoulututkintosi ja tämän hetkisen työtehtäväsi.

”Erikoistumiskoulutukset ovat korkeakoulututkinnon jälkeen suoritettavaksi tarkoitettuja, jo työelämässä toimineille suunnattuja ammatillista kehittymistä ja erikoistumista edistäviä pitkäkestoisia koulutuksia. Erikoistumiskoulutuksilla luodaan järjestelmällinen mahdollisuus tutkinnon jo suorittaneille (tai vastaavan osaamisen saavuttaneille) ja työelämässä jo toimineille henkilöille syventää asiantuntijuutta, suunnata osaamista uudelleen muutoin kuin tutkintoon johtavassa koulutuksessa ja tukea joustavasti uusien nousevien asiantuntijuusalueiden tarpeita. Erikoistumiskoulutus on uusi koulutusmuoto tutkintokoulutuksen ja täydennyskoulutuksen rinnalla. Yliopistojen/ ammattikorkeakoulujen erikoistumiskoulutukset ovat korkeakoulututkinnon jälkeen suoritettavaksi tarkoitettuja, jo työelämässä toimineille suunnattuja ammatillista kehittymistä ja erikoistumista edistäviä koulutuksia, joiden tavoitteena on tuottaa osaamista sellaisilla asiantuntijuuden aloilla, joilla ei ole markkinaehtoisesti toteutettua koulutustarjontaa.”

Vastaajan taustatiedot

1 Ammattikorkeakoulututkintoni, jonka näkökulmasta ensisijassa vastaan kyselyyn (valitse vain *yksi* vaihtoehto)

- _____ Sosionomi AMK
- _____ Geronomi AMK
- _____ Kuntoutuksen ohjaaja AMK
- _____ Sosionomi ylempi AMK
- _____ Geronomi ylempi AMK
- _____ Kuntoutuksen ohjaaja ylempi AMK
- _____ Jokin muu, mikä _____

2 Sosiaalialan työalue, jolla työskentelen ja jonka näkökulmasta ensisijassa vastaan kyselyyn (valitse vain *yksi* vaihtoehto)

- Varhaiskasvatus
- Oppilas- ja opiskelijahuolto
- Kotipalvelu ja kotipalvelun perhetyö
- Lastensuojelu
- Toimeentulopalvelut
- Työllistymiseen liittyvät palvelut (mm. kuntouttava työtoiminta, työvoimapalvelukeskukset)
- Mielenterveyspalvelut
- Päihdepalvelut
- Vammaistenpalvelut
- Vanhustenpalvelut
- Terveysalalla toteutuva sosiaalialan työ
- Jokin muu, mikä _____

3 Työroolini, jonka näkökulmasta ensisijassa vastaan kyselyyn (valitse vain *yksi* vaihtoehto)

- Työntekijä valtiosektorilla
- Työntekijä kuntasektorilla
- Työntekijä yksityisellä sektorilla
- Työntekijä kolmannella sektorilla, kuten säätiössä, järjestössä tms.
- Johtaja/ esimies valtiosektorilla
- Johtaja/ esimies kuntasektorilla
- Johtaja/ esimies yksityisellä sektorilla
- Johtaja/ esimies kolmannella sektorilla, kuten säätiössä, järjestössä tms.
- Yrittäjä
- Jokin muu, mikä _____

4 Tehtävänimikkeeni on tällä hetkellä ja tämän tehtävänimikkeen näkökulmasta ensisijassa vastaan kyselyyn (valitse vain *yksi* vaihtoehto)

- Ohjaaja

- _____ Sosiaaliohjaaja
- _____ Palveluohjaaja
- _____ Kuntoutusohjaaja/ -neuvoja/ -suunnittelija
- _____ Perheohjaaja/ -neuvoja/ -työntekijä
- _____ Koulukuraattori
- _____ Valmentaja
- _____ Terapeutti
- _____ Koordinaattori
- _____ Suunnittelija
- _____ Projektityöntekijä
- _____ Lastentarhanopettaja
- _____ Lastenhoitaja/ päivähoitaja
- _____ Opettaja
- _____ Sosiaalityöntekijä
- _____ Kehittämisohtaja/ -päällikkö
- _____ Johtaja
- _____ Esimies (esim. yksikön esimies)
- _____ Palvelujohtaja/ -päällikkö
- _____ Jokin muu, mikä _____

5 Työkokemukseni sosiaalialalta vuosina tähän kyselyyn vastatessasi (valitse vain *yksi* vaihtoehto)

- _____ Alle yksi vuotta
- _____ 1–5 vuotta
- _____ 6–10 vuotta
- _____ Yli 10 vuotta

6 Maantieteellinen alue, jolla ensisijassa työskentelen (valitse vain *yksi* vaihtoehto)

- _____ Etelä-Suomi
- _____ Itä-Suomi
- _____ Länsi-Suomi

- _____ Keski-Suomi
- _____ Pohjois-Suomi

Erikoistumiskoulutuksista 9.6.–18.8.2015 tehtyyn kyselyyn perustuvat kysymykset

7 Kesän 2015 kyselyssä vastaajat nimesivät sosiaalialan TYÖALUEITA, jotka tulee huomioida ERIKOISTUMISKoulutuksissa. Numeroi mainitut kymmenen vaihtoehtoa tärkeysjärjestyksessä siten, että ne tukevat erikoistumista sinun työtehtävässä (1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein, 3 = kolmanneksi tärkein, 4 = neljänneksi tärkein, 5 = viidenneksi tärkein ... 10 = kymmenenneksi tärkein).

- _____ Varhaiskasvatustyö (päivähoitotyö)
- _____ Perheiden kanssa tehtävän työ (perhetyö)
- _____ Erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa tehtävä työ
- _____ Lastensuojelutyö
- _____ Kuntoutustyö (sosiaalinen kuntoutus)
- _____ Vammaistyö
- _____ Mielen terveystyö
- _____ Päihdetyö
- _____ Monikulttuurinen työ
- _____ Vanhustyö (sosiaaligerontologia)

8 Kesän 2015 kyselyssä vastaajat nimesivät ASIKASTYÖN MUOTOJA, jotka tulee huomioida ERIKOISTUMISKoulutuksissa. Numeroi viisi vaihtoehtoa tärkeysjärjestyksessä siten, että ne tukevat erikoistumista sinun työtehtävässä (1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein, 3 = kolmanneksi tärkein, 4 = neljänneksi tärkein, 5 = viidenneksi tärkein).

- _____ Asiakaskohtainen sosiaalialan työ (asiakkaan kanssa työskentely)
- _____ Perhekohtainen sosiaalialan työ (perheen kanssa työskentely)
- _____ Ryhmäkohtainen sosiaalialan työ (ryhmän kanssa työskentely)
- _____ Yhteisökohtainen sosiaalialan työ (yhteisön kanssa työskentely)
- _____ Rakenteellinen sosiaalialan työ (yhteiskunnallinen ja järjestelmien rakenteisiin vaikuttaminen)

9 Kesän 2015 kyselyssä vastaajat nimesivät sosiaalialan työlle TOIMINTA-EDELLYTYKSIÄ luovia tekijäitä, jotka tulee huomioida ERIKOISTUMISKoulutuksissa. Numeroi viisi vaihtoehtoa tärkeysjärjestyksessä siten, että ne tukevat erikoistumista sinun työtehtävässä (1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein, 3 = kolmanneksi tärkein, 4 = neljänneksi tärkein, 5 = viidenneksi tärkein).

- _____ Sosiaalialan lainsäädäntö
- _____ Palvelujärjestelmä (julkinen, yksityinen ja III sektorin palvelut)
- _____ Moniammatillinen yhteistyö
- _____ Kansalaisten/ asiakkaiden osallistuminen palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen
- _____ Vapaaehtoistyön suunnittelu, toteutus, arviointi ja kehittäminen

10 Kesän 2015 kyselyssä vastaajat nimesivät sosiaalialan TYÖMENETELMIÄ, jotka tulee huomioida ERIKOISTUMISKoulutuksissa. Seuraavassa näitä on 20. Numeroi vaihtoehtoista kymmenen tärkeysjärjestyksessä siten, että ne tukevat erikoistumista sinun työtehtävässä (1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein, 3 = kolmanneksi tärkein, 4 = neljänneksi tärkein, 5 = viidenneksi tärkein, 6 = kuudenneksi tärkein ... 10 = kymmenenneksi tärkein).

- _____ Asiakkaan elämäntilanteen ja hyvinvoinnin arvioinnin menetelmät (alkuarviointi)
- _____ Asiakasprosessin hallinnan menetelmät (suunnittelu, toteutus, arviointi, päättäminen)
- _____ Asiakastyön dokumentoinnin menetelmät
- _____ Kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen perustuvat menetelmät
- _____ Verkkoavusteiset asiakastyön menetelmät (teknologian sovellukset)
- _____ Psykososiaalisen työn menetelmät
- _____ Neuvonnan menetelmät
- _____ Ohjauksen menetelmät
- _____ Tukemisen menetelmät
- _____ Sosiaalipedagogisen työn menetelmät
- _____ Varhaiskasvatustyön menetelmät
- _____ Sosiokulttuurisen työn menetelmät
- _____ Toimintaan perustuvat menetelmät
- _____ Osallistavat menetelmät
- _____ Ilmais- ja taidelähtöiset menetelmät
- _____ Voimavara- ja ratkaisulähtöiset menetelmät
- _____ Verkostotyön menetelmät
- _____ Sosiaalityön menetelmät
- _____ Kriisityön menetelmät
- _____ Terapeuttisen työn menetelmät

11 Kesän 2015 kyselyssä vastaajat nimesivät ASIAKASTYÖN KEHITTÄMISEN menetelmällisiä näkökulmia, jotka tulee huomioida ERIKOISTUMISKoulutuksissa. Numeroi viisi vaihtoehtoa tärkeysjärjestyksessä siten, että ne tukevat erikoistumista sinun työtehtävässä (1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein, 3 = kolmanneksi tärkein, 4 = neljänneksi tärkein, 5 = viidenneksi tärkein).

- _____ Asiakastyön arvioinnin menetelmät
- _____ Asiakastyön vaikuttavuuden tarkastelun menetelmät
- _____ Asiakastyön tutkimuksen menetelmät
- _____ Asiakastyön kehittämisen menetelmät
- _____ Innovaatiotoiminnan menetelmät asiakastyössä

12 Kesän 2015 kyselyssä vastaajat nimesivät sosiaalialan JOHTAMISEN ja ESIMIESTYÖN näkökulmia, jotka tulee huomioida ERIKOISTUMISKoulutuksissa. Seuraavassa näitä on 11. Numeroi vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen siten, että ne tukevat sosiaalialan ammattikorkeakoulutetun erikoistumista (1 = tärkein, 2 = toiseksi tärkein, 3 = kolmanneksi tärkein, 4 = neljänneksi tärkein, 5 = viidenneksi tärkein, 6 = kuudenneksi tärkein ... 11 = yhdenneksitoista tärkein).

- _____ Sosiaalialan asiakastyön johtaminen
- _____ Laadun johtaminen (laatutyön menetelmät ja mittarit)
- _____ Talouden johtaminen (talouden suunnittelu, budjetointi ja seuraaminen)
- _____ Henkilöstön johtaminen (työyhteisön, -tiimin, -ryhmän johtaminen)
- _____ Muutoksen johtaminen
- _____ Projektien johtaminen
- _____ Työhyvinvoinnin johtaminen
- _____ Osaamisen johtaminen
- _____ Verkoston johtaminen
- _____ Viestintä ja viestinnän johtaminen
- _____ Markkinointi ja markkinoinnin johtaminen

13 Kysymyksissä 7–12 tarkastelit sosiaalialan ERIKOISOsaamista 9.6.–18.8.2015 tehdyn kyselyn tulosten perusteella. Kuvasivatko vastausvaihtoehdot näkemystäsi sosiaalialan ERIKOISOsaamisesta (esim. puutteet)?

Täydentävät kysymykset sosiaalialan erikoisosaamisesta erikoistumiskoulutusten suunnittelun tueksi

14 Kuvaa, mitä (millaista) sosiaalialan ERIKOISOsaamista tarvitaan tehtävässä, jossa nyt työskentelet?

15 Kuvaa, mitä (millaista) sosiaalialan ERIKOISosaamista tarvitaan tulevaisuudessa (10 vuoden kuluttua, vuonna 2025) tehtävässä, jossa nyt työskentelet?

16 Kuvaa, mitä (millaista) sosiaalialan ERIKOISosaamista muiden ammattialojen edustajat odottavat sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen tuovan moniammatilliseen asiakastyöhön?

17 Kuvittele tilanne, että olet kehityskeskustelussa. Esimiehesi tiedustelee sinulta, miten haluat erikoistua. Erikoistumisen keinona esimiehesi tarjoaa erikoistumiskoulutukseen osallistumista. Mihin ERIKOISosaamista tuottavaan ERIKOISTUMISKoulutukseen osallistumista esität esimiehellesi?

18 Mitä muuta halut sanoa sosiaalialan ammattikorkeakoulutettujen ERIKOISosaamisesta ja ERKOISTUMISKoulutuksista?

KIITOS VASTAUKSISTASI!

Liite 4 Tutkimusaineistojen luokitusrunko

Taulukko 1

Sähköinen verkkoavoriihi -kysely 19.6.–18.8.2015 (Liite 3)

Analysoitu kysymys: Millaista erikoisosaamista tarvitset tulevaisuudessa sosiaalialalla työskennellessäsi? (Liite 3) (Suluissa oleva luku Alakategoriat-sarakkeessa ilmaisee, kuinka monessa vastauksessa mainittiin kyseinen teema)

Pääkategoria	Alakategoriat
Varhaiskasvatuksen erikoisosaamisen tarpeet N=115 (vastausten kokonaismäärä)	Erityisen tuen erikoisosaaminen (32)
	Perhetyön erikoisosaaminen (30)
	Mielenterveyden edistämisen erikoisosaaminen (28)
	Monikulttuurisuuden kohtaamisen erikoisosaaminen (5)
	Pedagogisten menetelmien erikoisosaaminen (7)
	Teknologia- ja viestintätaidot (6)
	Johtamisen erikoisosaaminen (14)
	Esiopetuspätevyys (10)

Taulukko 2

Webropol-kysely 1.12.–31.12.2015 (Liite 3)

Analysoitu kysymys: Kuvaa, mitä (millaista) sosiaalialan ERIKOISosaamista tarvitaan tehtävässä, jossa nyt työskentelet? (Liite 4) (Suluissa oleva luku Ala-

kategoriat-sarakkeessa ilmaisee, kuinka monessa vastauksessa mainittiin kyseinen teema)

Pääkategoria	Alakategoriat
Varhaiskasvatuksen erikoisosaaminen nykyisessä työssä N=331 (vastausten kokonaismäärä)	Erityisen tuen erikoisosaaminen (43)
	Perhetyön erikoisosaaminen (69)
	Pedagogisten menetelmien erikoisosaaminen (12)
	Monikulttuurisuuden kohtaamisen erikoisosaaminen (25)
	Johtamisen erikoisosaaminen (24)
	Esiopetuspätevyys (21)

Taulukko 3

Webropol-kysely 1.12.–31.12.2015 (Liite 3)

Analysoitu kysymys: Kuvaa, mitä (millaista) sosiaalialan ERIKOISosaamista tarvitaan tulevaisuudessa (10 vuoden kuluttua, vuonna 2025) tehtävässä, jossa nyt työskentelet? (Liite 4) (Suluissa oleva luku Alakategoriat-sarakkeessa ilmaisee, kuinka monessa vastauksessa mainittiin kyseinen teema)

Pääkategoria	Alakategoriat
Varhaiskasvatuksen erikoisosaaminen tulevaisuudessa N=331 (vastausten kokonaismäärä)	Erityisen tuen erikoisosaaminen (32)
	Perhetyön erikoisosaaminen (28)
	Monikulttuurisuuden kohtaamisen erikoisosaaminen (52)
	Johtamisen erikoisosaaminen (8)

	Teknologia- ja viestintätaidot (9)
	Esiopetuspätevyys (2)